

Edwin Hedins handskrivna anteckningar,
tolkade och renskrivna av Gudrun Sandén år 1997
Talen inom parenteser visar början av ny sida
i originalet, som har folioformat.

Håtuna kommun

=====

Krönikebok

(3)

Håtuna Kyrka.

Gamla protokollanteckningar och beskrivningar.

I den inventarieförteckning som upprättades år 1674, då kyrkoherden Nikolaus Er. Sundelii mottog Håtuna och Håbo pastorat, finnes följande anteckningar:

"En väl broderad håf med 2 små klockor, gifven af Commiss. Terseri fru Fru Ingeborg Tolstadia 1682".

"En dito af samma tyg som messhaken, gifven af Fru Anna Flemming på Nyborg".

"En ljuskrona, gifven af Fru Chatarina Sparre år 1676 (å Håtunaholm)."

"En dito genom Herr Commiss. Terseri tillskyndelse gifven af Sempels Enka i Stockholm 1680."

"En liten kista för bäckenpenningar, köpt för kyrkans medel 1676".

"Nya predikstolen är förärad af Högv. Fru Chatarina Sparre, kostade 1200 dal k:m.

Den nya altartaflan är förärad af Commiss. Herr Johan Streitbach.

Ett vackert bäcken i vapenhuset, föräradt af Fru Chatarina Sparre."

"1691 Lät Wälborne Herr Öfverstelöjtnant Rålamb upphugga fönsterhålet på norra sidan i kyrkan, muradt och med galler förvaradt, af egna medel och lät sätta derin det fönster, som tillförne satt vid hans stol på södra sidan. Samma dag lät Öfverstelöjtnanten upphugga fönstret på vestra gaveln, murat och med galler förvaradt. Sedan lät han där insätta nya fönster. (4)

Allt på egen bekostnad."

"Tre sköna och väl målade fönster, förärade af Glasmästaren Mäster Petter Hermansson i Stockholm, år 1691. Som alla tre sitta uti det fönsterhålet som Öfverstelöjtnant Wälborne Herr Åke Rålamb lät göra vid sin ....stol på södra sidan i kyrkan, de fönster, där förr sutto, sitta på norra sidan vid predikstolen".

"Ett skönt positif, föräradt af Högvälborna Fru Anna Flemming på Nyborg."

"1692 förärade Trädgårdsmästaren Erik Pedersson i Skällsta samt hans k. hustru en Tennskål till kyrkan, som skall brukas vid funten när barn döpas."

"År 1693 den 25 mars förärade Högvälborna Fru Ebba Berendes på Håtunaholm ett altarkläde af svart ....atlas här till Håtuna Kyrka, hvilket altarkläde är beprydt och instofferadt med Högvälborna Frus, samt hennes saliga Sparres vapen."

"År 1692 förärade Högvälborna Fru Anna Flemming ett stycke svart Boij, vid pass 6 alnar dubbelt, som kan brukas till bårkläde eller att kläda predikstolen eller altaret med."

"År 1694 förärade Hans Kongl. Majt. vår allranådigaste konung en ny handbok till kyrkan, ödmjukt. och tacksamligast fångnas."

"År 1694 lät Högvälborna Fru Ebba Berendes uppfärga det röda plysaltartäcket, som hennes saliga föräldrar givit till kyrkan, samt utstofferade det med vapen etz."

"En bok Confessionfidet, skänkt af Hans Kungl. Majt. Konung Carl XI." (5)

"År 1699 till Julhelgen förärade och beprydde Commissarien Herr Arvid Forssenwald med sin k. hustru Håtuna kyrka med en vacker ljuskrona med 24 pipor samt vaxljus därtill."

"1707 i Jan. ankom Hans Majt. Carl den tolfte Bibel i folio med svarta --- och förgylld."

Förteckning och beskrivning på åtskilliga gamla, Håtuna församling tillhörande, kyrkoprydnader, hvilka enligt kyrkostämmobeslut den 21 dec. 1892 och kvitto af riksantikvarien Hans Hildebrand den 24 maj 1893, öfverlämnats till Statens Historiska Museum att där förvaras för församlingens räkning.

1. "Mässhake, rikt broderad i silke, guld och silfver på hvitt siden. Hela ytan är betäckt med ornament i 1600 talets stil mer eller mindre stiliserade blad och blommor såsom tulpaner och blåklint samt fåglar. På ryggsidan är ett kors broderat, uteslutande med guld och silfvertråd i upphöjt arbete. På ömse sidor om detta kors är det Taubeska vapnet anbragt. Hela broderiet uppsatt på grov linneväfnad. Det hvita sidenet på många ställen alldeles försvunnet, hvarför det hela är i ganska dåligt skick."

2. "Mässhake af röd korkskuren sammet. På ryggsidan ett kors af brokadtyg med mycket stort mönster, utfört i blått, gult och silfver. Enligt uppgift gåfva af von Bjuren och troligen af Herman St. von Bjuren, Carl IX:s Stallmästare, eller av något hans barn."

3. "Mässhake af brokadtyg med mycket stort mönster, djur och växtmotiv, utfört i rödt, gult, hvitt och silfver. På framsidan ett (6) T-format kors af hvitt sidentyg, inväfdt med silfver, å hvilket ornamenten äro utförda i röd sammet såväl skuren som oskuren samt guld. Af samma stoff är anbragt ett band rundt om halsöppningen och ett brett band å ryggstycket från halsen och ända ned, så att det delar ryggstycket i två lika hälfter. Hela messhaken, korset och de omtalade breda banden äro kantade med smalare band i guld, silfver och silke."

4. "Antependium af blekrödt siden, nu nästan hvitt, genom ett garnityr af guld och silfvertråd delat i tvänne fält, ett stort mittparti med ett över hela ytan sytt ornament (växtmotiv, fortsättningsmönster) samt två sidopartier utom alla broderier. Midtfältet är likväl sammansatt av trenne olika tygstycken. Å det midtersta, som är det största, 3 monogram, 2 i hörnen och ett midtpå upptill, alla med adlig krona öfver. Monogrammet är sammansatt af bokstäfverna R.A.S. Å de båda broderade tygstyckena på sidorna om midtstycket äfven samma monogram med krona öfver. Längd 3,48 m. höjd 93 cm.

5. "Antependium af röd sammet, nu alldeles urblekt. På framsidan tvenne vapensköldar, den ena den nu utdöda friherrliga ätten Berendes, den andra den friherrliga ätten Sparres. Öfver den förra F.B.F.H.T.L.D. = Fabian Berendes Friherre till Liljendal, öfver den senare C.S.F.H.T.C.B. = Chatarina Sparre, Friherrinna till Croneborg. Mellan vapensköldarne, något under dem, årtalet 1670. 31 cm från öfvre kanten en påsydd silfvertrådfrans."

(Detta synes vara samma altarkläde som Fru Ebba Berendes år 1694 renoverade, se sid. 000.) (7)

6. "Antependium af faconerad sidenväfnad, som fordom varit röd. På mitten tvenne vapensköldar broderade, den ena Lilliehöökiska vapnet, det andra det Oxenstiernska. Öfver dem står bokstäfverna N A S K E D O, Nils Andersson (Lilliehöök) Karin Ericsson Oxenstierna. Under sköldarna årtalet 1620."

7. "Antependium af gulaktig silkesväfnad med mönstren utförda med linnetråd. Å en påsydd sidenlapp tvenne vapensköldar nemligen det Lilliecrantska och det Sneckenfelska. Öfver det förra bokstäfverna I L Johan Lilliecrants och över det senare K S Karin (Larsdotter) Sneckenfelt. På tre sidor är antependiet omgifvet av en bred rand rödaktigt sidentyg, prydt med påsydda blommor och djur, såsom fåglar och dagsländor m. m. Dessutom spetsar af metalltråd och fransar af silke."

8. "Altarduk af gulaktigt siden, fodradt med gult och blått siden. Prydd med sidenfransar och silfvertrådsspetsar."

9. "Altarduk af fint hvitt bomullstyg garnerat med maskinsydda broderier på linon."

I sockenstämmoprotokoll av den 8 okt. 1732 bestämdes, att kojor och hus invid kyrkan skulle för att förekomma eldfara bortflyttas.

Samma år och dag fattades det intressanta beslutet, att gossar under och till 15 år icke skulle få sätta sig på läktaren eller i bänkarne, utan i koret. Den som bröt däremot skulle "nästa söndag därpå sättas av kyrkovaktaren i stocken."

Sedermera bestämdes år 1762, "enär det visat (8) sig att gossarna voro få i koret, att föräldrar och husbönder, som voro därtill vållande skulle för slik försummelse plikta 1 daler 16 öre till kyrkan eller de fattiga, och gossarna, som antingen tredska och sidovördsamma härutinnan befunnos eller beträdas i lösaktighet under gudstjensten, utom kyrkan sättas i stocken."

Den 3 sept. 1769 beviljades, att kyrkvaktaren hädanefter må låta körstafven eller det så kallade spödet hvila, emedan i Stockholm och flera församlingar dess kringbärande och bruk skall af sig kommit och det borttagit vara, icke dess mindre skall kyrkvaktaren på anständigt sätt och fullkomlig allvarsamhet sin tjänst och syssla i kyrkan förrätta; de sofvande man från man och qvinna uppväcka, de sqvallrande till tystnad åtmana; uppå ungdomen så framme i koret som den på läktaren ett vakande öga hålla samt allt oljud och förargelse, så mycket hos honom står, hindra och afböja, eller der han intet förmår, sådant tillika med hvad mera som för Guds hus vanvördigt eller missfirmeligt vara kan, upptäcka och tillkännagiva."

I detta sammanhang må också anföras en bestämmelse, som gjordes vid den första sockenstämman som hölls af kyrkoherde Carl Maistring Runeberg (Runneberg skriver han själf) den 26 juli 1789: "Sexmännen skulle vid ansvar att sjelfva pliktfällas efter gudstjänsten i sakristian angifva dem, som försummat gudstjänsten."

Kyrkotuktsfråga.

År 1785 den 30 okt. beslöts i sockenstämman, i anledning deraf att pigan Stina Andersdotter i Tjusta förqvåft sitt barn under sömnen, att utsälla ett vite af 1 Rdr. specie till socknens fattigkassa (9) och en kanna vin till kyrkan för dem som späda barn under sin vård hafver och dem till sig i sängen tager, antingen olycka därigenom händer eller icke."

År 1692 byggdes den nya stigluckan på södra sidan å Bogårdsmuren.

Kyrkliga reparationer.

År 1699 anskaffades spån för att laga tornet, hvaraf synes att torn å kyrkan fanns vid den tiden.

Samma år skaffades också bjelkar till klockstapeln, hvadan sådan också funnits samtidigt med tornet, men af en upplysning, som lemnades i ett protokoll af den 22 mars 1795, synes att ringklockorna funnits uppsatta i tornet förrän det träffades av åskslaget. Af dessa båda notiser torde kunna dragas den slutsatsen att åskslaget skett vid denna tid och att den klockstapel, som här nämnes är den första, som byggdes. En anteckning från år 1702 omtalar, att kyrkovärden Joh. Ericsson köpt tjära till nya klockstapeln och Eric Arvidsson timrat den nya klockstapeln.

I protokoll den 12 aug. 1770 nämnes, att hvalfvet uti det s.k. likhuset måst nedtagas till undvikande af hotande nederfall och skada. (10)

År 1771 den 29 maj "begyntes" heter det i huvudräkningen "de reparationer och arbeten, som detta år vid kyrkan skedda äro."

1) å kyrkans tak, som till större delen å södra sidan blivit spånat och sedan å bägge sidor tjärat m.m. och för lega gjort.

2) fönsterlufterna utantill alla förbättrade och väl lagade med underlag av bräder och med järnplåtar beslagna.

3) reparation och förbättring av klockstapeln, som nödvändigt erfordrats.

4) förbättrad tjärning å kyrktaket, fönsterlufter och stegluckorna.

5) murarbete: dels vid fönsterlufterna, dels i bårhuset till bjelkarnas inläggning samt en spis med skorsten till sakristian. Arbetet utfördes av kyrkvaktaren Mårten Mårtensson, arbetaren Erik Hansson och klockaren Häggberg.

Enligt inventarium av den 3/8 1789 och kyrkoräkningen gjordes under år 1785 en inre reparation i kyrkan.

Korgolvet höjdes av soldat Nyberg. Ny altardisk gjordes av snickaren Lindkvist för 15 Rdr. Fotpallen beklädd med läder nedan omkring, men själva disken ovan uppå beklädd med rött skarlakan, speglarna uti själva disken förgyllda och själva disken målad med perlfärg. Sadelmakare Collan gjorde sadelmakeriarbetet. Målning och förgyllning kostade 28 Rdr.

År 1795 den 22 mars förevar i sockenstämman fråga dels om tornets reparation eller nedrivande, dels om klockstapelns reparation. I detta protokoll förekommer en lång - intressant - (11) skriftlig diktamen till protokollet av Överstelöjtnant Gerhard Druwa, däri han varmt talar för tornets återställande eller, om detta ej sker, dess snara nedrivande - "enär det var färdigt att ramla." "Klockstapelns nödiga reparation så klockorna ej måtte nedfalla" Däri heter det ock: "om Tornet fullkomligen hjälpes, vi kunna få fägna oss åt att åter som förr efter det svåra åkslaget, vilket för flera år sedan förorsakade klockornas nedtagande ur tornet - än en gång få dem å detta sitt rätta ställe uppsatta och därigenom undvika att snart tänka på ny klockstapel."

- (Om detta åkslag finns eljest ingen anteckning; men att döma av denna diktamen till protokollet synes det ha timat under 1700 talet. Flöjeln på västra gaveln med årtalet 1738 lemnar måhända någon hänvisning om tiden för denna olycka. Mindre sannolikt synes vara att den andra flöjeln å östra gaveln med årtalet 1645 skulle peka hän på tiden för åkslaget.)

Den 26 juli 1795 förelades - efter diktamen till protokollet såväl av Överste-Kammarjunkar Carl Bonde på Håtunaholm som Överstelöjtnant Gerhard Drufwa på Nyborg - denna stämman ritning till tornbyggnad av Conduktören Jac. Wulff från Stockholm. Den godkändes, byggnaden beslutades, deputerade skulle tillsättas att under hand uppköpa materialer, klockorna skulle nedtagas ur klockstapeln, den mellersta klockan uppsättas till begagnande i en s.k. bockställning, och klockstapeln nedrivs, men innan det skedde, endast de båda mindre klockorna användas till ringning och den (12) stora till klämtning.

I kyrkans arkiv finnes denna ritning: "Desseta (ritning) till Ny Tornbyggnad vid Håtuna kyrka i Uppland" i fasade plan och profil av Jac. Wulff. Den är gillad av Överintendentsämbetet genom påskrift: Stockholm av Över Intend. Contoiret den 10 martii 1796. Carl Fr. Fredenheim;" och av Kongl. Majt. medelat påskriften: "Gillas. Drottningholms slott den 7 juni 1796. Under Min Allranådigaste Konung och Herres minderårighet. Carl."

Den 9 aug. 1795 förevar åter frågan om tornbyggnaden. Då föreslog Kammarjunkaren C. Bonde att herrarna till lättnad av allmogens kostnad skulle skänka 40.000 tegel.

Överste-Kammarjunk. C. Bonde, Håtunaholm	10000
Överste Gerhard Drufwa, Nyborg	10000
Baron Er. J. Flettwood, Aske	10000
Överste Nauckhoff. Skälsta	4000
Patron And. Hahr, Signesberg	6000

Den 23 augusti 1795 fattades definitivt besked om tornbyggnaden och utsågos deputerade att uppköpa material för kyrkans medel och övervaka arbetet.

Den 20 sept. 1795 väcktes å sockenstämman förslag att i stället för tornbyggnaden reparera klockstapeln för att slippa ifrån den beslutade tornbyggnaden. Hos Landshövdingeembetet skulle begäras förordnande för byggmästare att besiktiga klockstapeln.

Den 13 Nov. 1795 hölls denna syn å klockstapeln och tornet av Byggmästarne Noosander och Fröberg. Där heter det om Tornet: "Besiktigades kyrkotornet och fanns därå en stor spricka på nordvästra hörnet, på södra hörnet en dito, själva tornet ganska bräckligt och ur lod (13) urskjutet. Taket eller yttre beklädnaden alldeles förlorad och bjelkarna till någon del felaktiga."

Den 29 nov. 1795 åtog sig i stämman Överste Drufwa, Patron Hahr, Insp. Wettersten och kyrkvärden Erik Hansson såsom entreprenörer att enligt nya syn reparera klockstapeln, som sedan avsynades den 11 juli 1796.

(Därmed var frågan om tornbyggnaden undanröjd). Beslut om rivning se nedan på sidan (000).

År 1735 den 29 sept. under kyrkoherde Ad. Johan Grundells tid, kyrkoherde här den 16 apr. 1735, död den 15 juni 1755, beslöts att ny klockstapel skulle byggas, men den nya "sättas på den backen, som ligger i Prästgårdsgärdet." Denna byggdes av klockaren Jonas Stenius.

År 1737 skulle enligt då fattat beslut dess fullbordande ske. Och i visitationsprotokollet för samma år säges det: "Klockstapeln är i denna sommar på ett annat bekvämligare ställe uppsatt." I protokoll Mikaelidagen 1736 säges den "vara så färdig, att klockorna till ringning däri blivit uppsatta."

Klockstapelns fortsatta öde läses på sidan 000-000.

Tornet.

År 1799 den 5 aug. fattades i sockenstämma beslut, "efter förut gjord undersökning, om att nästa sommar, 1800, nedtaga och uppbygga kyrkotaket samt riva ned tornet jemt med kyrkan och tak derpå i lika höjd med kyrkan uppföras samt med spån beklädas."

Att ombesörja arbetet utsågos Inspektorerna (14) Hållenius, Wettersten och Staberg.

Virke skulle begäras på Håbo Härad's allmänning; spån skulle av Överste Drufwa anskaffas för 2 Rdr 32 sk. tusendet; likasom han också lovade att anskaffa 30000 st. 3" spik för 1 Rdr 28 sk. tusendet. Dalkarlar skulle anmodas att upphugga taket. - Arbetet blev färdigt sommaren 1801 och avsynades den 8 nov. s. år.

Ett föregående beslut om tornets blivande utseende upphävdes i sockenstämma den 18 maj 1800 och på kommittérades förslag skulle det få följande utseende: "torntaket försett med bräder och spån skulle få ett lika fall på dess bägge sidor åt norr och söder; dess höjd 2/3 av tornets bredd samt takets översta kant eller nock stöta i det närmaste, som ske kunde upp under kyrkans tak på dess norra sida."

År 1800 d. 29/6. Den i sakristian uppmurade spisen ansågs ej säker, därför beslöts, "att en kakelugn av glaserat kakel skulle framför spisen uppmuras, vars rökgång borde i den nu uppmurade skorstenen uppgå." "V. pastor åtog sig kakelugnens anskaffande. Men redan 1813 15/8 föreslog pastor och stämman beviljade borttagande av kakelugnen som ej fyllde ändamålet samt att en öppning genom muren skulle göras och där en dörr insättas, som förut varit." Vid samma tillfälle skulle sakristians tak och hvalv repareras. - Under sommaren 1801 reparerades och spånades kyrkotaket under Inspektorerna Wettersten och Stabergs överinseende. Soldaten Lax och kyrkvaktaren Häggblom tjärade detsamma "mot 2 Rdr för bägge för varje tunna tjära, som åtgår, då Lax kommer att förrätta strykningen och Häggblom att mot 32 sk. för tunnan tillaga (15) och uppskaffa färgen." - För tjärstrykningen skulle enligt beslut 28/6 1801 en gryta av vid pass 20 kannors rymd anskaffas. - Taket besiktigas och godkändes den 8 nov. 1801.

År 1801 22/3 heter det i protokollet: de förruttnade bänkgolven i kyrkan böra av bänkägarna lagas. Och i protokollet 18/11 1821 bestämes, "att bänkägarna skulle, för att orgelverket icke vid städning och folkets gående av en myckenhet damb i förtid bortskämmas, sist inom 14 dagar förse sina bänkar med golv."

År 1814 26/9 i visitationsprotokollet förekommer: "som det blommerade fönstret, på vilket föreställes Kristi lidande i örtagården, synes vara av mycket värde och fägring, tillstyrkte visitator, att det samma borde uppsättas i koret". - Detta fönster blev enligt protokoll 29/5 1825 sålt till Generalen Carl Hård för 25 Rdr banko.

År 1820 17/9 fattades beslut att i stället för tegel golvet skulle omläggas med trä med det snaraste i sakristian.

År 1821 18/11. Fråga väcktes att församlingen vid invigningen av nya orgelverket skulle till offentligt bruk antaga den nya psalmboken. Detta på det sätt, att till börja med skulle användas sådana psalmer,

som finnes i både nya och gamla psalmboken, varför 2:ne nummertavlor skulle uppsättas, den ena över klockarebänken för nya psalmboken, den andra intill sakristidörren för den gamla, och en sats nya nummer skulle anskaffas. Orgelverket (16) blev färdigt till bruk år 1822 och visitationsprotokollet år 1838 16/6 omnämner, att nya psalmboken antogs i Håtuna 1822 och i Tibble 1829.

Här ovan nämnde nummertavlor ersattes med nya vid Kyrkoreparation 1874. Prot. 12/10 1874 upplyser, att 2:ne siffertavlor med siffror och sakristians ombyggnad är en gåva av byggnadskommittén.

År 1844 15/12. Förut hade var och en lemnat ljus till julottan; nu beslöts, att till klockaren skulle avlämnas 8 sk. banco per förmedlat mantal till inköp av julljus. 1872 7/10 bestämdes, att stearinljus skulle användas i julottan i stället för talgljus. Den 30 dec. s.å. förklarades, "att de överblivna stearinljusen tillfalla hädanefter som vanligt klockaren och kyrkvaktaren."

År 1846 17/5 förelades stämman ett kostnadsförslag för reparation av kyrkans västra gavel av Byggmästare E. Rossell i Uppsala å 591 Rdr Banko. - 1850 10/3 framlades projektriting till tornbyggnad. Frågan om tornbyggnad eller vapenhus med ingång till kyrkan på västra gaveln. - Ingången var förut genom nuvarande bårhuset på södra långsidan. - Skall förekomma å nästa majstämma. Nu fattades beslut om att sammanskjuta 2 Rdr Banko på oförmedlat mantal till en byggnadskassa för kyrkan med särskild bokföring. I majstämman förekom förslag från Byggm. C. G. Grundberg men frågan uppsköts av brist på medel - och 2 Rdr banko av mantal skulle ånyo sammanskjutas. Denna avgift fortgick på grund av förnyade beslut t.o.m. år 1855. - 1857 27/3 heter det, att avgiften till kyrkans byggnadskassa för år 1856 skulle ej utgå på grund av skiljaktiga meningar om dess utdebitering (17a) av förmedlade eller oförmedlade mantal. Utskänkingsavgiften 19 Rdr 46 sk. 4 rst. Banko skulle i stället komma kassan till godo. Så kom också följande år utskänkingsavgiften till denna byggnadskassa.

1871 28/10 ifrågakom åter förslag att bota remnan i nordvästra kyrkväggen antingen genom tornbyggnad eller vapenhus med ingång i kyrkan eller ock stödjepelare. Byggm. Elfving i Stockholm skulle anmodas att yttra sig.

1872 30/12. Arkitekten A.C.Peterssons förslag och ritning till kyrkoreparation å 14000 kr. skulle av kommittén granskas och förekomma i stämman den 18/1 1873. I denna stämman antogs A.C.Peterssons ritning till reparation av kyrkan in- och utvändigt och skulle insändas till Över Intendentsämbetet till godkännande. Däremot skulle ett kostnadsförslag av A.Carl Sandahl å 11500 kr. användas. Och ett amorteringslån 8000 kr. skulle upptagas på minst 25 år, helst 40 år. Varjämte kyrkans byggnadskassa, som utgjorde 3456 Rdr 39 öre skulle användas. Herrar Greven C.G. Lewenhaupt å Aske och Patron H.Engelhart å Håtunaholm skulle ha uppsikt över den blivande Entreprenören.

Den 29 nov. 1873 uppgjordes kontraktet med Entreprenören Byggm. A. Öhman från Strängnäs å 11400 kr, vartill kom en extra räkning å tillägg och ändringar på 1872 kr. 77 öre.

Arbetet började i febr. 1874 och avsynades i nov. s.å. - Denna reparation omfattade: nytt vapenhus, nytt runt fönster å västra gaveln, nytt fönster intill predikstolen, utvidgning på höjd och bredd av korfönstret, järnbågar och nytt glas till alla fönster, altarbord och altarskrank och altarskåpets (17b) nedtagning och ersättande med ett träkors, nytt golv i kyrkan, nya fristående bänkar och ändring av orgelläktaren med sluttande golv och nya bänkar, predikstol m.m. Därjämte skedde vid samma reparation på Herrar Greve C.G Lewenhaupts och H.Engelharts bekostnad påbyggnad av sakristian och tillökning av ett fönster i stenkarm samt omläggning av golvet.

Samme herrar skänkte ock vid denna reparation 2:ne nya nummertavlor med messingssiffror. - Vid denna reparation putsades också kyrkan utvändigt, och de gamla tornresterna nedrevos för anbringande av vapenhuset, där altartavlan uppsattes, vilken åter på Ärkebiskop Sundbergs anmodan på 1880 talet flyttades in i kyrkan.

År 1871 24/5 fattades beslut att enligt fleres önskan bänkdelen i Håtuna kyrka skulle ske så fort som möjligt. Redan den 11 juni förekom saken ånyo och följande bänkdelen antogs:

Håtunaholm	1 sta bänken på båda sidor från koret
Skälsta	2 dra dito
Aske	3 dje dito
Signesberg	4 de
Kvarnibble o Tjusta	5 te
" "	6 te
Killinge	7 de
Norränge	8 de
Råby	9 de
Kålsta	10 de
Nyborg	11 te
Markeby	12 te
Skogsroten	13 de
Prästgården	14 de

Alla övriga bänkrum så väl på läktare som i koret och neder i kyrkan är fria. (18)

1919-1920 restaurerades kyrkan enligt professor Martin Olssons förslag. Södra ingången öppnades åter, västra portalen igenlades och förrummet i västra ombyggdes till begravningskapell. Detta fick trätunnevalv med sparsam dekor i tempera, utförd av kyrkoherde A. Rydeman. Alla golv omlades, östra korfönstret igenmurades i dess inre del. Muralmålningarna framtogs, alla viktigare inventarier konserverades. Gamla predikstolen och altarringen borttogos och ersattes med nya. Kaminen mitt på södra långsidan borttogos och ersattes med elektrisk värmeinstallation. Den gamla kaminen insattes 1879 på hösten. Den 15/9 beslöts, "att i stället för reparation av orgelverket för Friherre von Essens gåva inköpa en Gurneys ugn för kyrkan. Förut hade det ej funnits någon uppvärmningsanordning i kyrkan.

År 1925 ombyggdes orgelverket på bekostnad av Agronom P.J. Högfeldt å Nyborg, arbetet utfördes av förman E.A. Zetterqvist och Son, Örebro. Den har 18 stämmor, två manualer och pedal. Fasaden med pilastomramade fält och förgyllda ornament är i huvudsak bevarad från kyrkans gamla orgel. Byggd av P.Z.Strand år 1821, skänkt av Insp. Wettersten. År 1940 renoverades orgelverket.

Kyrkan rengjordes 1975 av Bengt Grandin. Alla vapensköldar samt det av Drufva skänkta ögat förflyttades från korväggen (20)

Kyrkans inventarier.

Vid generalvisitation av Ärkebiskop Uno von Troil den 27 Nov. 1790 antecknades:

1 förgylld kalk med förgylld paten, väga tillsammans 79 lod, samt foder med grönt schagg inuti, förärt 1769 av kaptan Wälborne Herr Peter Thure Gerhard Drufwa på Nyborg.

1 förgylld kanna, väger 112 lod, given 1616 av Fru Chatarina Sparre på Håtunaholm.

1 förgylld kalk med paten, väga 60 lod, tillika med behållet foder, av samma Fru given.

1 förgylld kalk med söndrig paten, väga 41 lod, given av Herr H?erman von Bjuren.

1 förgylld oblatask, väger 16 lod, given av Fru Ebba Berendes.

1 sockenbudskalk med paten, väga 27 lod, med foder.

1 par ljusstakar med plåtar, som väga tillsammans 108 lod givna 1681 av Herr Generalmajoren Baron Märten Cronstierna på Håtunaholm.

Messing.

1 pr stora drivna stakar väga 4 1/2 ? (pund)

1 döpelsekar, givet av Hans Nilsson Ekorn, väger 1 L? (Lispund) 9 ? ? (Dopfatet).

1 fat, givet av Fru Chatarina Sparre 3 ?

1 ljuskrona i koret med 12 pipor, given av Fru Chatarina Sparre år 1676.

1 dito mitt över gången med 12 pipor, genom Herr Terseri stillskyndan förärad av sal. Sampels enka i Stockholm 1680.

1 dito över gången med 24 pipor, skänkt av Herr Forsenwald.

I samma inventarium finnes anmärkt " att (21) dopfunten på kyrkogården är bortsåld." Där anmärks ock "att mycket av kyrkans skrud blivit bortsålt."

I 1798 års special för kyrkokassan står: "försåld en gammal dopfunt av sten 1 Rdr.

Och i 1799 års special förekommer: "diverse saker försålde genom auktion den 25 okt. 1799."

	Rdr	Skill	Run
1 rött och vitt sidenantependium	3	-	-
1 vit messhake av sidentyg	2	34	8
1 altarkappa		2	8
1 svart sidenantependium		5	4
1 gult sidenkalkkläde; 1 vitt dito		21	4
1 blå messhake av sammet		34	8
1 svart "	1	10	8
1 slarvig messskjorta		8	-
2 kalkkläden av bomull		8	-
1 predikstol		5	4
1 gammal kista samt orgelpipor		14	2
åtskilliga träbilder och skrank m.m. enligt auktionslistan	4	2	8

1796. Dopskål.

Med följande inskription:

"Tacksamhets offer för den 3 april 1796 givit till Håtuna kyrka av Överstelöjtnanten och Riddaren Peter Thure Gerhard Drufwa." (74 3/4 lod)

Donation till messhakar.

År 1831 4/9 hade till pastor ankommit följande skrivelse från Enkeprostinnan Sandberg: "Till hågkomst av den välvilja och vänskap Håtuna sockens samtliga innevånare mig visat ej mindre under min sammanlevnad med min (22) salige man, församlingens forne kyrkoherde Prosten Sandberg, än ock till hans minne, giver jag härmed till Håtuna Kyrka Trehundra riksdaler banko för att användas till inköp av 2:ne messhakar, emot villkor att Kyrkan därför till mig, så länge jag lever, årligen erlägger 3% med tillsammans Nio riksdaler banko, räknat från den dag ovanstående gåva bliver till församlingen överlämnad.

Aske den 10 aug. 1831

Christina Chatarina Sandberg f. Forsström

Redan år 1801 22/3 begärde kyrkorådet i stämman, att ny messhake skulle anskaffas, men på grund av pågående kyrkoreparation måste detta uppskjutas. - Att messhake snart anskaffades för Prostinnan Sandbergs donation synes av kyrkans special för år 1832, där det heter:

"Ett nytt skåp i sakristian, vari de nya messhakarna förvaras. Och i 1838 års visitationsprotokoll talas om 2:ne messhakar 1) Messhake av högrött sammet med en stickad sol av guld på bröstet, och på ryggstycket ett kors av breda guldspetsar, given av änkefru Prostinnan Sandberg. 2) Messhake av svart sammet, av änkefru Mattson."

År 1850 21/7 beslöt församlingen att till Riksmuseum försälja den minsta kommunionkalken med tillhörande patén. För kalken erlades enligt kyrkans special 35 Rdr och för patén 10 Rdr 34 sk. banko. - Den kvarvarande mindre kalken med patén reparerades och helförgylldes 1901 av guldsmed K. Andersson i Stockholm. (23)

År 1890 26/3 anmäldes, att Greven och Grevinnan Lewenhaupt å Aske till julen 1889 lämnat till kyrkan 2:ne sjuarmade ljusstakar till minne av deras sons och dotters 1:sta nattvardsgång, varom inskriptionen närmare förmäler.

År 1900 30/12 föredrogs skrivelse från f. ägaren till Markeby Änkefru Clara de la Croix angående överlämnandet av en Thorwaldsens Kristusbild i gips med fotställning och inskription om ändamålet

med överlämnandet och med begäran, att den allt framgent måtte få ha sin plats på altardisken framför altartavlan.

Altartavlan är av trä i rik utformning med kolonner, förkroppade lister, akantus och kartuscher. I mitten en oljemålning föreställande Kristus på korset med de sörjande Maria och Johannes. På vardera sidan en figurskulptur. - Till höger Moses t.v. Johannes Döparen. - I våningen däröver en oljemålning framställande Kristi gravläggning samt ett inskriptsfält, flankerade av två kartuscher med spegelmonogram, syftande på krigskommissarien Johan von Streitbach till Skällsta, som skänkte altaruppsatsen strax före 1674. Överst en segmentgavel som i mitten har en vapenkartusch med Streitbachska vapnet, dessutom på gaveln två liggande änglabarn; det hela kröntes av den uppståndne Kristus.

En förgyld sol skänkt till predikstolen av Friherre Peter Thure Gerhard Drufwa i tacksam hågkomst av lycklig hemkomst 1790 ur rysk fångenskap. Till år 1920 satt den över predikstolen, vid renoveringen 1920 flyttades den upp på väggen över altaret. (24)

Innan den nuvarande altaruppsatsen kom till, stod ett medeltida altarskåp på altaret, ännu 1880 förvarat i vapenhuset. Själva skåpet är nu borta, men sex figurer av ek äro sedan 1870-talet placerade i den nygotiska predikstolens nischer, medam två figurer förvaras fristående i kyrkan. Figurerna äro Maria med Jesusbarnet, S:t Anna, Johannes döparen, Maria Magdalena med smörjelsekruket, S:t Barbara med torn. Helig diakon (S:t Lars?) Helig biskop (hans händer den ena med kalk, den andra med kräckla, nygjorda. S:t Birgitta med bok. Bilderna äro utförda av svensk mästare omkring år 1450 efter skisser i Lybeck av de mest kända figurerna.

Triumfkrucifix från 1300-talets andra fjärdedel. Vid renoveringen på 1870-talet lades krucifixet bland en massa bråte i klockstapeln, men vid restaureringen 1920 tillvaratogs det och renoverades av kyrkoherde G.Rydeman, som trots protester från högre ort, lät upphänga det i det av honom egenhändigt iordningställda gravkapellet. Vid kyrkans återinvigning fick Rydeman härför ett varmt tack av Ärkebiskop Söderblom. Krucifixet flyttades på 1950 talet till väggen ovan sakristidörren.

Dopfunten består av två olika stycken. Den godronnerade cuppan av rödaktig marmorliknande kalksten härstammar från 1200 talets 2:dra hälft. Foten av sandsten är romansk, från omkring 1200. Av cuppan ursprungliga fot finns mellanstycket förvarat på kyrko- (25) gården.

I 1798 års special för kyrkokassan står "Försålt en gammal dopfunt av sten 1 Rdr".

I 1790 års inventarium finnes anmärkt "att dopfunten på kyrkogården är bortsåld."

I fornminnesföreningens tidskrift 1871 står det: "Dopfunten lär vara satt till prydnad i prästgårdens trädgård."

På senare tid har dopfunten stått vid Signhildsberg, skänktes till kyrkan av Baron Reinhold von Essen och återinvigdes vid Ann-Margret Hedins dop den 10 juli 1923 på hennes farmors mors 100 årsdag.

På 1840 talet skänktes en dopfuntfot till Håbo-Tibble kyrka.

Nummertavla i form av en sköld med omgivande akantusbladverk krönt av en hjälm med friherrlig krona, skänktes 1939 till kyrkan av Greve Reinhold von Essen, Signhildsberg.

Tvenne silverblomvaser med guldmonogram skänkta av Friherrinnan Lott von Essen.

Ett väggsåp i sakristian skänkt till kyrkan av Greve Carl von Essen.

En gammal oljemålning skänktes av Godsägare Dr Bo Montgomery på Håtunaholm.

Timglas av förgyllt trä, skänkt under 1700 talets början av major Jakob Wallrave.

-----

2 st. mattor, innanför och framför altaret skänkta (26) av kyrkliga syföreningen.

1954 21/11. På Carolina Charlotta Hedins 100 årsdag skänktes en dopkanna av silver. Mera härom senare. (26)

Runstenar.

År 1871 28/6 beslöts, att runstenen, som legat inpassad vid den inre portgången till kyrkan från det gamla vapenhuset skulle borttagas och uppsättas utanför norra sidan av kyrkogårdsmuren. Sedan den varit rest mot muren inmurades den år 1902 av Baron Reinhold von Essen å Signesberg för 10 kronor. Inskriptionen defekt: "----- och Sigbur läto göra dessa minnesmärken efter--- sin broder."

År 1931 anträffades vid trädesbruk på den högsta punkten å åkern på nordöstra sidan av bäcken mellan Norränge och Ängstorp den runsten, som står i vapenhuset. Stenen låg helt under jorden men plogarna tog i den översta delen. Bland andra stenar skulle även denna borttagas. Vid grävning visade det sig att stenen var mycket (27) stor. Den måste borrar och sprängas. Jag sköt själv det olyckliga skottet, som sprängde stenen. När vi fick upp bitar av stenen, fick vi se runor på undersidan. Det mest anmärkningsvärda var att det i 24 av runorna fanns spår av röd färg. Fyndet anmäldes omedelbart till Kungl. Witterhetsakademien, därifrån kom genast två personer, som undersökte färgen, gnejs och djurfett. Tvist hade förut stått om runorna hade varit målade eller icke, genom detta fynd bevisades att runorna från början varit rödmålade. Stenen var i det hänseendet mycket märklig. Hur skulle det förfaras med stenbitarna? Jag ville taga hem dem och sätta upp dem någonstans på gården. Akademi-representanterna fordrade att stenen skulle föras till Stockholm, enär den var så märklig. Jag menade att stenen skulle vara kvar, och vägrade att släppa densamma. Under sådana förhållanden skulle stenen resas och hopsättas där den legat, men det värsta var, att jag skulle förbinda mig att ansvara för att hålla tak över stenen för evärdelig tid i likhet med Rökstenen i Östergötland. Då ingen ville ge sig kom vi slutligen överens om, att jag skulle få ställa upp den i kyrkans vapenhus. När den var uppsatt skulle Akademien ordna med ett snyggt staket, och på något sätt inviga stenen, härav blev intet. Efter några år var någon ute och målade runorna svarta, det var ej så viktigt att runorna ursprungligen varit röda. Ingen visste att målaren varit där.

Den gamla röda färgen utplånades fullständigt (28) på 10 dagar, när stenen kom upp i luften. Inskriften lyder: "Andvätt och Aikir och Weghjälms och Kale reste stenen efter Gerfast, sin fader."

Dessutom förvaras i vapenhuset några runstensfragment, funna i Nibble 1927. Dessa ha förmodligen av misstag fått runorna rödmålade.

Kyrkogården.

Av protokoll den 8 okt. 1732 synes att bogårdsmuren, om vars bofällighet på åtskilliga håll så ofta i protokollen talas, varit delad till underhåll mellan de kyrkobyggnadsskyldige, och att delningslängden skulle finnas i prästgården. Sådan delningslängd av den 3/8 1788, således av senare datum än den här åsyftade, har den 13 maj 1904 mottagits i Landsarkivet i Uppsala.

Vid sockenstämma den 25/6 1797 beslöts, att, sedan en var reparerat sin lott av bogårdsmuren, skulle hela muren till kyrkans nämnd överlämnas. Den äldsta muren var lagd i murbruk och täckt med spåntak. Den nuvarande muren uppfördes till övervägande del strax efter 1785.

Från den äldre murens tid finns bevarad en stiglucka av tegel i sydöst, uppförd 1691 - 92. Portar av furu, svarttjärade, med en vacker rutpanel på yttersidorna.

År 1874 28/6 beslöts, att runstenen, som legat inpassad vid den inre portgången till kyrkan från det gamla vapenhuset skulle borttagas och uppsättas utanför norra sidan av kyrkogårdsmuren. År 1902 insattes den i muren på Friherre R. von Essens bekostnad. 10 kronor. (29)

Gravar och gravfonder.

Från år 1756 har från Trundboda utgått 3 T:or säd till underhåll av Cronhielmska graven i Håtuna kyrkas kor. Likaså fanns i banken insatt en kassa för Rappeska och Olivestiernska gravarne, vars intresse för 3:ne år i kyrkoräkningen för år 1760 upptages till 59 dal. 4 öre.

Den 13 mars 1770 förekom i sockenstämma den omtvistade frågan om underhåll av Generalmajor Mårten Cronstiernas grav under altaret i kyrkan. Från och med år 1756 t.o.m. år 1762 hade den nuvarande egaren av Håtunaholm med underlydande Ryttmästaren David Hildebrand betalat 3 tunnor säd från Trundboda till kyrkan. Nu ville han det ej vidare. Och något dokument fanns ej heller vid kyrkan som innehåller och bevisar dess fullkomliga rätt härtill, ej heller vet man var den fås kan, har man härvid måst låta bero." Härmed upphörde denna donation!

I 1777 års kyrkoräkning finnes å debet infört: Nu omsättes uti banken och i Riksdaler som förut varit caroliner.

Olivestiernska och Rappeska sedlarna, som nu äro.

Olivestiernska sedeln är 21 Rdr 26 sk. 8 rundst.

Rappeska sedeln åter 10 " 37 " 4 "

Summa 32 Rdr 16 sk.= 600 daler

Då Ärkebiskop Uno von Troil den 27 nov, 1790 här höll visitation, anmärktes i visitationsprotokollet att i kyrkokistan funnos ineliggande 2:ne banksedlar, den ena, som var insatt av Olivestierna stor 21 Rdr 26 sk. 8 rundst. att av räntan 4 1/2 % underhålla Håtunaholms graven:

den andra stor 10 Rdr 37 sk. 4 rundst. till Anreppska (30) gravens vidmakthållande (Anreppska = Rappeska) för årliga räntan 4 1/2 %.

"Den förra graven stod under Herrskapets på Håtunaholm disposition till bruk ock nyttjande, men den senare graven visste Prosten (= C.M. Runeberg) ingen ägare till. Som dessa banksedlar varken i någon kyrkas räkenskaper voro upptagna eller någon särskild räkning därför gjord, skulle de under titel av gravmedel enligt varje sedels disposition årligen upptagas och utföras i räkenskaperna, att ej i en framtid underrättelse om dem saknas må."

I detta sammanhang införes här inskriptionen å monumenten - gravstenarna - till ovan åsyftade gravar.

Mitt i koret ligger Cronstiernaska gravstenen med följande inskription:

"Generalen Friherre Fabian Berendes och dess hustru Friherrinnan Catharina Sparre och deras arvingar och efterkommande av den Friherrliga Cronstiernaska Familien. Anno 1738."

Nedanför koret först i gången Rappeska eller Anrepska gravstenen med följande inskription:

"Härunder vilar Kungl. Maj:ts troman och Generalmajoren av Kongl. Maj:ts och Sveriges rikets Fält ---- Den Hög och Vålborne Herren Herr Niclas Rappe till Skiälsta gård så ock dess högt älskelige kära Husfru den Hög och Vålborna Fru Elisabeth Anrepp. Hvilken grav de sig för kontanta penningar till evärdelig egendom köpt hava och begära, endast det av efterkommande däruti roligen få vila till Herrens stora dag."

Den sal. Herren är född uti Malmö anno 1668 (31) och i Herranom avsomnad på Skiählsta gård den 18 febr. anno 1727. Den saliga Fruen är född ---- den 20 nov. 1678 och i Herranom avsomnad på Skiählsta gård den 12 sept. 1728.

Låter dem ligga, ingen röre deras ben.

2:a Conungaboken 23 kap. 18."

Längre ned i gången ligger Olivestiernas gravsten med följande inskription:

"Härunder vilar Härads hövdingen den ädle och välborne Herre Herr Olof Olivestierna så ock dess första kära Fru Fru Anna Berg Olivestierna. Vilken grav han åt sig och henne för kontanta penningar till evärdelig egendom köpt haver.

Låter dem ligga, ingen röre deras ben.

4 Reg. XXIII Cap. v. 18. (Regum = Konungaboken)

Han är född i Börje prästgård den 24 aug. anno 1669 och saligen avsmnad d. ---- år 17 ----
Hon är född i Falun den 24 aug. anno 1645 och saligen avsmnad den 30 apr. anno 1710.

"Gud förläne oss allom med dem en glad och salig uppståndelse."

Till höger i koret ligger Rektorn vid Stockholms Trivialskola Mag. Erasmus Gramataeus, kyrkoherde i Håtuna 1624, under en gravsten med följande inskription:

"Här under ligger begravnen W. och Wällärde S.M. Erasmus G.G. Fordom pastor 29 och prost 18 år i Håtuna och Tibble med 2 sina H.(hustrur) vilken i herranom avsmnade den 20 sept. anno 1655."

Till vänster i koret ligger Nicolaus Er. Sundelin född i Örsunda 1632, prästvigd 1660, Komminister i Börje s.å. och kyrkoherde i Håtuna 1674, riksdagsman (32) 1686 samt död d. 26 mars 1704. Stamfader för Sandelska (?) och Olivestiernska familjerna, under en gravsten med följande inskription.

"Vars vård är detta.

Detta är den Guds mannens Herr Nils Sundeli grift, vilken som probet och kyrkoherde uti detta tempel troligen har predikat Guds H. ord i 30 år, så ock dess gudfruktige makas matronaus hustru Christina Acheliae.

Låter dem ligga, ingen röre deras ben.

IV Reg. XXIII v. 17. 18.

Han är född i Örsunda a 1632 och saligen avsmnad d 13 april 1704.

Gud förläne oss med dem en glad och salig uppståndelse.

Till sin saliga k föräldrars herdervärda åminnelse är denna deras köpta grav med sten betäckt av sonen Olof Olivestierna.

Olivestiernska och Rappeska gravfonderna.

År 1803 2/10 fattades beslut att kyrkokassans lånebankosedlar - obligationerna n:o 12821-12822 av d. 1/6 1788 - skulle bortväxlas i riksgälds för att härmed göra avbetalning på den s.k. kyrkans skuld. Vid stämman den 6/5 1804 anmäldes, att lånebankosedlarna i kyrkkassan ej kunde enligt protokoll av den 2 sist. okt. bortväxlas, emedan de voro donerade till gravars underhåll och således privat egendom, som ej av församlingen kan användas till gäldande av kyrkans skuld. Dessa obligationer inbetalades dock till Håtuna Kyrkkassa efter uppsägning den 12/7 1876 med 48 kr. 50 öre jämte 11 kr. 94 öre ränta från den 4/4 1871. Dessa gravfonder, som sannolikt användes vid gravkorets renovering 1874, ha sålunda numera försvunnit. (33)

Inspektör Gustaf Wettersten i Qvarnibble.

I sockenstämma den 18 Maj 1800 föredrogs på begäran av Insp. Gustaf Wettersten i Kvarnibble dess åstundan, att på norra sidan av kyrkan få ned uti jorden med gråsten mura en grav för sig och sin ännu levande hustru Madame Wettersten och den med gravsten betäcka, varvid Herr Insp. Wettersten såsom själv närvarande yttrade, att om denna hans önskan av respektive sockenmännen bleve villfaren och med ja besvarad, han då ville förbinda sig att vid dens död som först avgår, sin eller dess hustrus, till fattigkassan erlægga femtio Rdr, av det mynt, som då är i gång, och fattigkassan utan avräkning har åtnjuta, likväl med den uttryckliga fordran, att graven, ifrån denna tid och dag de nämnde 50 Rdr erlågges, av fattigkassan i evärdeliga tider underhålls och vid infallande brister repareras, begärande Herr Insp. Wettersten tillika, att intresset å dessa 50 Rdr. icke i fattigkassans övriga medel på 20 år inblandas, eller till något annat behov användes, utan lägges till själva huvudstoden, varigenom den av honom gifna summan enligt dess övertygelse skall bliva mer än tillräcklig för gravens underhållande. Även önskade Herr Insp. Wettersten att kring förenämnda grav få några träd plantera.

Sockenmännen tog denna Herr Insp. Wetterstens begäran i övervägande och lemnade efter någon rådplägning därtill sitt vänliga bifall och samtycke samt förklarade sig att emot de utfästa 50 Rdr. till fattigkassan i alla delar, vad gravens underhållande rörer, Herr Inspektorens fordran uppfylla.

Graven murades sedermera av gråsten efter det (34) nedrivna tornet.

Å graven ligger en gravsten, som år 1902 av stenhuggaren C.H.Kindberg renoverades, med följande inskription:

År 1800 lades sten till framtida åminnelse åt Inspektoren Gustaf Wettersten och dess kära maka Christina Bertilsdotter.

De som redliga för sig vandrat hava komma till frid och vila uti deras kamrar. Es. 57 kap. 2 vers. Denna gravvård underhålles för evärdeliga tider av församlingens fattigkassas medel i Håtuna socken.

Den 2/12 1810 tillkännagavs, att blott 50 Rdr Rgs. äro till fattigkassan lemnade, då Testator dock i prot. 18/5 1800 yttrade, att denna summa skall till fattigkassan erläggas av det mynt, som då är i gång. Därför fordrades av kurator i sterbhuset erläggande av ytterligare 16 Rdr, 32 sk. banko.

Wetterstens testamente till orgelverk.

Emedan jag vill bevisa den församling, inom vilken jag tillbragt en längre tid av min levnad, något vedermåle av min frikostighet och denna helt bör röja sig inom det tempel, där vi gemensamt upphöjt våra lovsånger till den store Gudens dyrkan, så förordnas härmed, att utav Walla eller Kvarnibble hemmans avkastningar Tjugio Tusende daler kopparmynt eller Ett Tusende Ett hundrade Elva Rdr 5 sk. 4 rst. Riksgäldsmynt anslås till ett orgelverk i Håtuna socken, med villkor att detsamma förses med en tjenlig inskription och givarens namn, ävensom att församlingen, där (35) gåvan njutas vill, besörjer om orgelnist, som med nödig utkomst förses, och att i händelse någon inom min släkt härtill prövas skicklig, den framför någon annan må bliva antagen, varandes jag icke emot att klockare - och organistsysslorne förenas, såsom åsyftande bättre utkomst för personen, såvida detta kan ske utan rubbning av mitt gjorda förbehåll om mina släktingars befordrande framför andra.

Till förekommande av alla tvistigheter efter min död, huru och i vad ordning de här testamenterade summorna böra utgå, så förklaras att 1) min Guddotters 2) orgelverkets och 3) de övriga anslagna summor uttagas, likväl vad orgelverket anbelangar bör inkomsten av Kvarnibble och Walla därtill i 4 år samlas, emedan den anordnade summan icke möjligen på ett eller två år torde inflyta.

Till Herr Assessor Lyckou överlemnas att ställa detta mitt testamentariska förordnande i verket och således att uppbära och redovisa såväl min lösa egendom som avkastningarna av Kvarnibble och Walla.-----

Ävensom han ensam äger med Håtuna församling rådgöra angående orgelverket och tillse, att min vilja härutinnan, den han bäst känner, bliver noga iakttagen och alla onödiga invändningar och förtydningar avböjde.

Qvarnibble den 30 dec. 1807.
Gustaf Wettersten

G.Wettersten dog den 6/2 1808 och testamentet inlämnades till tinget den 12/5 s.å. Den 10 nov. 1810 beslöt stämman att mottaga och använda gåvan efter testators vilja. Vid stämman den 12 /1 1812 förekom åter saken, då Isnp. Joh. Wettersten (36) jämte Lyckou yrkade på bestämmande av organistlön först, men stämman ville först ha orgelverket färdigt. Av denna anledning uppkom en långvarig förargelseväckande process, som äntligen avgjordes till församlingens förmån genom Kongl. Maj:ts dom den 23 okt. 1821.

Orgelverket.

Vid visitationen 1814 uppfordrade Ärkebiskopen Joh. Axel Lindblom församlingen att anskaffa orgelverket, så fort Wetterstenska fonden, var indriven. 1819 15/8 behandlades i stämman frågan om byggande av orgelverket och likaså bestämmande av organistlönen.

Med indrivna räntor utgjorde då fonden 907 Rdr 19 sk. 6 2/3 rst. Banko. Under inseende av Brukspatron Sehman byggdes orgelverket med 12 stämmor av Direktör Z. Strand under åren 1820-1821, så att han erhöll slutlikviden den 15/12 1821, för en kostnad 1300 Rdr banko. 1821 18/11 blev organistlönen bestämd till 8 T:or spannmål, och 1822 1/12 antogs den 1:sta organisten, Carl Erik Hållenius från Midsommardagen 1822 och den 1:sta orgeltramparen, kyrkovaktaren Petter Niklas Thunholm, med årlig inkomst av en kollekt den dag han själv önskar. Vid orgelverkets invigning begagnades första gången den nya psalmboken.

Carl Erik Hållenius, född 24/12 1799 död 12/8 1846, var broder med min mormorsfar Mårten Larsson, han var i V.Ryd 1818 men tycks ha kommit åter till Håtuna 1821, då han övertog skötseln av den nya orgeln. Hållenius gifte sig den 3/4 1823 med Kyrkoherdens husföreståndarinna Stina Lotta Björklund

f. i Åker 1797. Hennes moder Anna Chatarina Trolle f. i Brännkyrka 1764. Hon bodde en tid i Råby, flyttade 1841 till Uppsala. (37)

Wetterstens hustru Christina Bertilsdotter var syster till organisten Carl Erik Hållenius farfar, båda härstammade alltså från Råby. Wetterstens testaments bestämmelse, att någon av hans släkt skulle äga företräde, gick alltså i uppfyllelse under de första 10 åren.

År 1857 14/6 heter det: "Kyrkans orgelverk tarvar reparation, vilken under denna sommar bör verkställas, om ej dess större hinder möter."

1858 24/1 skulle enligt kontraktsförslag reparation anförtröas åt Orgel och Orgelbyggaren D. Wallenström från Uppsala. 1858 25/7 säges: "Orgelverket, som renoverats och försetts med särskild bas till Fugarstämman av Orgelbyggaren D. Wallenström, godkändes utan bekostande av särskild avsyning." Och reparationskostnaden 285 Rdr 75 öre skulle utbetalas av kyrkans byggnadskassa, som till gottgörelse skulle erhålla 3 Rdr Rmt av förmedlat mantal.

1874 18/8 heter det: klockaren Söderström skulle anskaffa en person att rengöra och stämma orgelverket efter kyrkans reparation.

1878 27/10 säges: enskild persons (Friherrinnan von Essen) erbjöd att på egen bekostnad restaurera kyrkans i bristfälligt skick varande orgel antogs med tacksamhet. Denna restaurering blev ej av, enär för givarinnans medel i stället inköptes en Gureys ugn för kyrkan. Denna första uppvärmningsanordning var i bruk till dess elektrisk värmeinstallation gjordes 1918. Efter diverse reparationer ombyggdes orgeln år 1925 på bekostnad av Godsäg. Agronom P.J.Högfeldt, Nyborg. Den ombyggdes sedan 1940 och har nu 18 stämmor, två manualer och pedal. Fasaden med pilasteromramade fält och förgyllda (38) ornament är i huvudsak bevarat från kyrkans föregående orgel, byggd år 1821 av P.Z. Strand. (39)

Berendeska gravkoret.

Enligt Kyrkoherde Th. Moströms beskrivning 1907.

Mitt i koret strax invid altarringen ligger en gravsten av täljsten, försedd med det Berendeska och Sparreska vapnet i mitten, hugget i sandsten. Gravstenen, som är försedd med 4 grova messingsringar, är 6,9 fot lång, 4,9 fot bred och 4 á 5 tum tjock. Den har följande inskription: "Generalen Friherre Fabian Berendes och dess husfru Friherrinnan Catharina Sparre" ovanför vapnet, och nedanför detsamma: "samt deras arvingar och efterkommande av den Friherrliga Cronstiernska Familjen. Anno 1738." Stenen vilar på fem träbjälkar. Då stenen avlyftes och man borttagit 4 av dessa bjälkar, nedstiger man bekvämt å en bred stentrappa med tuktade gråstensplattor och inkommer i gravkoret genom tvenne trädörrar, som äro stängda med en träbom. Å ömse sidor om trappan äro murade släta väggar, som avstänga bredvidliggande gravar. Å venstra sidan finnes en liten öppning varigenom man kan se den närmast liggande kistan. - Gravkoret innanför dörrarna är 18 fot långt, 12 1/3 fot brett och 7 1/2 fot högt mitt under valvet. Det har en rund bågnisch i vardera kortsidan, och valvet har 4 spetsiga bågar, som uppstiga från korets fyra hörn och sluta med en avplattning i valvets mitt. Ljus tillföres gravkoret genom tvenne med järngaller försedda gluggar 3 x 2 fot å kyrkans östra gavel. Dörröppningen har upptill rundbåge, är omkring 6 fot hög och något mer än 4 fot bred, försedd med tvenne inåtgående dörrar. Golvbeläggningen saknas, kistorna i undre raden står direkt på marken. Väggar och valv äro vittrappade.(40)

I gravkoret finns 23 kistor, därav 19 stora och 4 barn.

Endast 8 kistor äro med plåtar försedda med inskriptioner, därav blott 6 st. numera kunna läsas.

Inskriptionerna äro:

1) "Kongl Majj och Sveriges Rikes Trooman och Generalmajor af Kavallerij den Högvälborne Herre Herr Fabian Berendes Friherre till Lilliendal Herre till Foor, Gamblebacka, Brandas och Håtuna är född på Strömsbergh den 16 sept. anno 1610 och i Herranom afsomnat på Gamblebacka den 3 maj. 1670."

2) "Den Högv. Fru Catharina Sparre boren Friherredotter och Friherrinna Fru till Håtuna och Gammalbacka Högvälborne sal. Herre Johan Sparres Friherres Herre til Botmerö och Walred Konung Gustaf Adolfs glörlördigast i åminnelse Råd och lagman öfver Tiohäres lagsago i Småland dotter är på sin fädernegård Sundby den 5 sept. anno 1618 född och i Herranom sahligen afsomnad i Stockholm deb 23 nov. 1688."

3) "Kongl. Maj:ts och Sveriges Rikes Trooman och Öfverste öfver ett regemente Westgöta den Högvälborne Herre Herr Lars Axel Mörner Friherre till Fåne, Herre till Nääs, Mörrene, Holm och Lemmeleborg är född i Wiborg efter Christi börd 1642 den 23 April och slagen uti bataljen vid Lund i Skåne den 4 Dec. anno 1676."

4) "Högvälborne Herr Carl Fabian Mörner Friherre Herre till Håtuna och Gammelbacka Herr Lars Axel Mörners och Fru Ebba Berendes enda son är i Stockholm född år 1673 den 4 Octobris och dersammastädes saligen afsomnad den 23 Decembris 1688. Dock i dessa sina unga år den nåden att uppvakta och betjäna allernådigste Konung K. Karl den ellofte och som han så (41) af medfödd dygd som en rätt christelig uppfostran var med gudsfuktan, förstånd och skickelighet begåfvad, ty vant han och sin allernådigste Konungs särdeles nåd och behag samt många andras ynnest, beröm och lofvärde omdöme."

5) "Ryttmästaren Wälborne H. David Hildebrands hustru Friherrinnan Högvälborne Friederica Eleonora Cronstierna. Född den 31 december 1721. Död den 11 Febr. 1754 uti Stockholm."

6) "Kammarherren Carl W. Leijonstedts fru Grevinna, född Friherrinna von Kochen, född den 17 dec. 1723, död den 15 aug. 1764."

I gravkoret begravne:

När de flesta kistor saknar inskription, kan man numera icke vinna full säkerhet i den frågan. Dock är det alldeles säkert att följande personer vila här:

- 1) Generalmajoren Friherre Fabian Berendes 16/9 1610 - 3/5 1670
- 2) Hans maka: Friherrinnan Catharina Sparre 5/9 1618 - 23/11 1688
- 3) Dottern: Friherrinnan Gertrud Berendes 1643 -
- 4) Maken Översten Mårten Cronstierna
- 5) Dottern: Friherrinnan Ebba Berendes 1648 - 1699
- 6) Maken Friherre Lars Axel Mörner 23/4 1642 - 4/12 1676
- 7) Deras enda son: Friherre Carl Fabian Mörner 4/10 1673 - 23/12 1688
- 8) Fabian Berendes dotterson: Överste Mårten Cronstierna 20/2 1682 - 28/8 1752
- 9) Maken Margareta Elisabeth von Sturk - d. 1751
- 10) Deras enda barn: Friherrinnan Fredrika Eleonora Cronstierna 31/12 1721 - 28/8 1754
- 11) Hennes dotter: Elisabeth Cristina Hildebrand 14/7 1721 - ung
- 12) Ryttmästare Hildebrands systerdotter Florentina von Kochen (ovan 6) 12/12 1723 - 15/8 1764
- 13) Ryttmästare Hildebrands dotter i andra giftet Florentina Ulrika Hildebrand 18/2 1760 - 21/5 1786. Gift 1:sta gången 1779 med Kammarherren Carl Gustaf Fredrik Horn. 2:dra gången med Friherre Carl Gustaf Armfelt. (42)
- 14) Hennes make: Carl Gustaf Fredrik Horn f. 1751, död en onaturlig död på Håtunaholm den 3/1 1782.
- 15) Ryttmästare Hildebrands dotter i 2:dra giftet Friherrinnan Agneta Sofia Hildebrand. Född. 8/1 1764 död 7/11 1789. Gift med Friherre Carl Göran Bonde.
- 16) Ryttmästaren David Henrik Hildebrand f. 1712 d. 8/12 1791 gift 1:sta gången med Friherrinnan Fredrika Eleonora Cronstierna (se ovan) och omgift 1756 med
- 17) Agneta Sofia Schönström f. 1734 d. 1796.

Det är sannolikt att även här vila Ryttm. D.H. Hildebrands 3:dje barn i 2:dra giftet, sonen David Gotthard Hildebrand till Eriksberg f. 18/7 1761 d. ogift på Eriksberg 22/9 1808; samt hans 2:ne mågar Friherre Carl Gustaf Armfelt f. 1751 d. 1825, gift med Florentina Ulrika Hildebrand och Friherren Carl Göran Bonde, f. 1757 d. 1840, gift med Agneta Sofia Hildebrand.

Detta gravkor renoverades år 1874, då kyrkan genomgick en grundlig reparation. Kistorna upptogs då och öppnades, men ingen anteckning om inskriptioner gjordes; valvet sänktes för att få kyrkans kor och altare lägre. Nästa gång öppnades koret av Kyrkoherde A. Th. Moström, för att kändedom om dess för alla okända innehåll, den 15 aug. 1905 öppnades detsamma och tillslöts 25 augusti 1905.

Redogörelsen här ovan är resultatet av Kyrkoherde Moströms forskningar. (43)

Klockarbord eller Ängstorp.

År 1689 den 17 sept, höll Erkebiskop Olaus Svebilius visitation i pastoratet - den första Erkebiskopsvisitation, som de gamla handlingarna talar om - under prosten och kyrkoherden Nicolaus Sundelii - kyrkoherde här år 1674 och död den 20 mars 1704 på komminister Erik Björks tid. I visitationsprotokollet finns en anmärkningsvärd anteckning, som upplyser om att här hade funnits, men nu ej fanns Klockarebord - Ängstorp. Det hade under pastoris Rasmus (Erasmus), kyrkoherde i Håtuna från 1624 till den 20 sept. 1655, tid lagts till Håtunaholm. Erkebiskopen sade "att så framt de hade goda skäl därtill att det varit av ålder klockarebord, bör man inte försumma det lagligen att återvinna."

I sockenstämmans protokoll av den 4 dec. 1785 omtalas att Överstelöjtnant Druftwa på Nyborg på församlingens vägnar gjort ansökan att återvinna Klockarebostället Ängstorp. I av honom begärt utdrag av jordeboken av den 9 mars 1784, vilket utdrag sträcker sig ända från 1500 talet, synes, att det verkligen funnits ett Klockarebord, Ängstorp, omkring 7 öresland. - Utdraget lämnar den upplysningen, att fältherren Greve Jacob Pontusson De la Gardie haft Håtuna och Tibble socknar till förläning 1612 -1641. Och i 1642 års jordabok finnes den anteckningen: "Fabian Berendes köpt till frälse" vid Klockarbordet i Håtuna 2 1/3 öresland.

I 1696 års jordabok finnes vid klockarebordet antecknat: "Fru Ebba Berendes innehafv för detta, men nu kongl. Maj:t och Kronan bespart." (44)

I 1702 - 1710 års jordabok: "Landsstaten Häradsfogden på lön."

I 1715 års jordabok: "Justitie Cancelleren Gabriel Stierncrona innehaver under förpantningsvillkor efter Cammarkollegie pante - och inv. missionsbref af den 16 december 1715 samt Baron och Landshöfdingens Pehr Ribbings orders af den 23 dito."

Sedemera upplystes: "Förpantningen inlöst av Krigsförordskassan enligt Krigskollegie bref den 16 sept. 1731. - "Kamrer And. Hederschiöld bekommit till skatte enl Kongl. Kammarkollegie bref den 16 juli 1733."

I år 1757 och även i 1765 års jordabok annoteras vid Ängstorp: "under Qvarnibble hemman."

År 1807 8/11 beslöts att, för att återvinna klockarebostället Ängstorp, lösa med 4 à 5 Rdr banko ett dokument i kammarkollegium.

Äganderätten förvärvades sedan av ägaren till Signhildsberg, som genom köpekontrakt av den 29 maj 1843 sålde "skatte utjord Ängstorp till kyrkovärden Jan Jansson i Helgesta". Vid försäljningen undantogs den till utjorden hörande ängen. Sålunda föreskrevs i 4:de par. i kontraktet att "Skatten på den från Ängstorp bortbytta ängen, utgörande 7 tl. 1/4 kpland, nu tillhörig Aske gård, kommer enligt överenskommelse att för ewerldeliga tider förläggas på Signhildsberg."

Jan Jansson yrkade sedan vid Håbo Härads Rätt, att rätten skulle förklara, att han hade bättre rätt till ängen än ägaren av Signhildsbergs Säteri. Talan ogillades den 5 nov. 1846. Jansson överklagade domen i Uplands lagmansrätt, vilken den 28 juli 1847 prövade gilla det (45) slut, vari Häradsrätten stannat, d.v.s. lagmansrätten fastställde häradsrättens dom.

I målet antecknades såsom ostridigt, att den äng, varom tvist rådde, utgjordes av den mark av Aske gård, som genom ägobyte tillbyts Klockarebord ävensom att området icke förlagts dit utan i stället "blifvit lagt under Säteriet Signillsberg och att sedan dit begagnad." Jansson grundade sin talan på att det saknades bestämmelser om att avsöndring från utjordar finge ske. Enda stadgandet, om huru avsöndring av jord finge ske, återfanns uti Kongl. Förordning den 19 dec. 1827, vilken reglerade avsöndring från hemman.

Jansson påstod, att eftersom nämnda förordning icke vore tillämplig på den av honom förvärvade utjorden, vore den genom 4:e par. i ifrågavarande köpekontraktet gjorda avsöndringen av ängen icke lagligen tillkommen. Ängen hade alltså följt med vid köpet av utjorden. Lagmansrätten konstaterade som domskäl i sitt ogillande av Janssons talan, att ifrågavarande utjord vore "skattlagd och ilend(?) för 2 1/2 öresland, ock sålunda rätteligen bör hänföras under beräkning av hemmanstal," varför Janssons påstående att nämnda Kongl. förordning, "hvilken endast handlar om jordavsöndring från hemman, icke skulle vara tillföreliggande fall lämplig, något laga avseende icke förtjenas."

I häradsrättens av lagmansrätten fastställda dom föreskrevs att innehavaren (=ägaren) av den omtvistade ängen skulle till ägaren av Ängstorp erlægga den å ängen belöpande andelen av "årliga ränta och öfriga utskylder," samt att Konungens Befallningshavande skulle bestämma dessa utskylders storlek. (46)

År 1849 gjordes så en arealavmätning och skattläggning å lägenheten Klockarebord eller Ängstorp i Håtuna socken och Håbo härad, jämte å den från nämnde lägenhet avsöndrade Signhildsbergs egendom tillhöriga ängsteg. Därvid bestämdes att Signhildsbergs gård, för den ängsteg om 7 tunl. 11 kl:d, som samma gård från lägenheten Ängstorp avsöndrat skulle i lägenhetens samtliga onera deltaga till en sjättedel, med ett belopp av 6 Rd. 11 sk. 9 r., som årligen utbetalas till ägaren av Ängstorp.

År 1859 sålde Jan Jansson Ängstorp till ägaren av Norränge 1 och 2, sedan dess har Ängstorp vid försäljningarna följt med Norränge. Hagmarken vid Ängstorp synes endast ha varit betesmark. I min barndom och ungdom red man dit med hästarna efter arbetets slut. På grund av enbuskarnas tillväxt försämrades betet, varför jag skogsplanterade hela hagen under 1920 talet.

Runstenen, som står i Kyrkans vapenhus, hittades på Ängstorpets åker invid bäcken år 1931. Den låg på åkerns högsta punkt en bit nordväst om landsvägen helt övertäckt med jord, dock ej mera än att plogarna tog i den högst belägna ändan. Av markens beskaffenhet synes framgå att här varit ett vadställe.

När man grävde för att få bort den, visade det sig, att stenen var så stor att den måste sprängas. Jag hämtade borr och dynamit, och sköt själv sönder stenen. Vid upptagningen av bitarna visade det sig vara en runsten med kvarsittande ljusröd färg i runorna /24 st./ Efter undersökning av färgen hette det, att det huvudsakligen var djurfett och gnejs. Efter c:a en vecka i luften försvann alla spår av färg. Genom detta bevisades att runstenarna varit målade.

(47)

Egare till Norränge.

Norränge N:o 1 o 2, mantal frälse har av ålder hört under Nyborgs gård och har brukats av arrendatorer. År 1859 såldes Ängstorp till nya ägaren av Norränge G.E Lundstedt.

1860-1877 Notarien Gust. Er. Lundstedt f. 16/6 1836, gift 30/4 1860 med Johanna Charlotta Åhrberg f. 14/3 1838.

1877-1889 Inspektör Nils Gustaf Nilsson f. 5/9 1851, gift 20/8 1880 med Amanda Regina Olsson f. 7/9 1855. Gården såldes såväl 1877 som 1889 exekutivt.

1889-1901 Rusthåll. Erik Joh. Bolinder, Kvarnibble f. 9/10 182/?/ död 13/7 1901, gift med Margareta Sofia Andersson f. 9/3 1823. Gården arrenderades från 14/3 1890 till Johannes Hedin i Råby.

1901-1940 Min fader Johannes Hedin köpte gården den 27/11 1901 på min tolfte födelsedag. Han var född 18/11 1854, d. 16/6 1940 och gift med Karolina Charlotta Andersson f. 21/11 1854 d. 10/5 1958. Gården brukades av mig från den 14/3 1914, då mina föräldrar flyttade till Råby.

1940-1958 Johannes Hedins dödsbo: Gården brukades av mig till den 14/3 1951, då min son Johan övertog den på arrende.

1959-1959 Ägare Edvin Hedin f. 27/4 1889 gift 31/5 1914 med Katarina Elisabet Fröling f. 3/5 1891.

1959- Den 24/12 1959 övertogs äganderätten av min son Johan Hedin. (48)

Sockenstugan

År 1758 beslöts att bygga en ny sockenstuga med 3 rum. - Bostad åt klockaren och läsrum. - Den skulle av särskilda karlar (således ej gängled) uppsättas till väggar och tak - samt ställas på en annan plats än den gamla. 1785 skedde en reparation av sockenstugan för 19 Rdr 12 sk. 6 rundst. specie. Den dåvarande klockaren Duselius bodde i sockenstugan. - 1863 såldes den till Not. Lundstedt, som flyttade den till Norränge där den användes som tvättstuga.

Då sockenstugan även var skola följer här beskrivning av skolväsendet vid Håtuna Kyrkskola. Anteckningarna om denna kyrkskola gå tillbaka till år 1732. Sagda år den 8 okt. åtog sig dåvarande klockaren Gilius Tollet att undervisa barn. Huruvida hans närmaste efterträdare, klockarne Gust.

Hammarin och Häggberg (1735-1784) haft barnaundervisning, kan ej bestämt avgöras, men under deras tid år 1758 fattades beslut att bygga ny sockenstuga med trenne rum, bostad åt klockaren och läsrum.

Åt den följande klockaren Duselius bestämdes den 4 dec. 1785 lönen såsom barnalärare, och med honom kan således skolundervisningen sägas ha börjat, då det fanns både läsrum och barnalärarelön. Om däremot dennes båda närmaste efterträdare, Per Kolmodin och Didrik Harglin (1793-1798), varit barnalärare finnes ingen anteckning. Men att den följande klockaren Erik Holmström (1799-1837) icke varit barnalärare synes därav att under hans tid den 8 mars 1812 avskedades Ryttaren Per Nicklas (49) Thunholm av pastor, kyrkoherden Sandberg, anvisades som lämplig barnalärare åt de föräldrar, som ville vända sig till honom och själva med honom överenskomma om arvudet. En anvisning, varav ingen begagnade sig, varför pastor den 24/5 s.å. förnyade sin föreställning med hot, att ingen skulle antagas av presterskapet till att beredas till h.h. nattvard, som inte kunde läsa i bok och ej kunde den förbättrade katekesen utantill." Därför hade också Årkebiskopen J.A.Lindblom vid specialvisitationen den 26 sept. 1814 anledning att till protokollet säga, "att barnens undervisning hittills icke hade varit skött och vårdad med den nit och noggrannhet, som ämnets vikt fordrade."

Måhända pastorsadjunkten Christian. Säfström som i protokollet antecknats som närvarande vid visitationen och kallas skolmästare, vid denna tid bestred barnaundervisningen. I församlingen fanns nu dessutom den av Brukspatron Sehmänn år 1814 inrättade skolan i Tjusta. Emellertid från 1814 nämndes ingenting om huru barnaundervisningen bedrevs, förrän det i protokollet vid prostvisitationen den 16-18 juni 1838 heter, "att klockaren Joh. Fred. Cederberg vid klockarbostället nyligen öppnat en läroanstalt." Med anledning av 1842 års skolstadga föreslog skolstyrelsen den 21/9 1843 att förena skolmästarebefattningen med klockare- och organistsysslan och att Cederberg skulle mot sedan överenskommen lön bestrida denna lärarbefattning, sedan han vid seminariet i Uppsala erhållit vitsord. Detta förslag framlades för stämman den 5 okt. 1843 och därtill förslaget att tillbygga sockenstugan med ett rum till undervisning. I denna samma stämma framförde Brukspatron Sehmänn frågan, om försam- (50) lingen ville mottaga den av honom stiftade skolan i Tjusta. Den frågan avgjordes i stämman den 5 nov. s.å., där beslutet blev, att klockareskolorna skulle bibehållas såsom filialskolor till Tjusta skola, vilken skulle vara centralskola för pastoratet. Därigenom undslapp man nu tillbyggandet av sockenstugan. Den första bestämmelsen om lön till barnaläraren gjordes, såsom förut nämnts, den 4 dec. 1785. Då bestämdes, "att klockaren Duselius skulle erhålla 1 fjärding råg och 1 fjärding korn (av mantalet), vari inbegripes de tre kappar, som honom efter lag består, såsom lön som barnalärare och därtill erhåller han för vart barn, som han lär läsa i bok och Luthers lilla katekes tillika med Svebilii förklaring väl utantill 32 sk. specie, utom för de fattigas barn. "Nu blev det ock nödvändigt att ordna lönevillkoren. Dessa bestämdes i stämman den 8 april 1844 så, att klockaren i Håtuna utom 5 T:r spannmål, som förut utgjorde hans skolmästarelön, erhöi 20 Rdr Banko i tillökning, vilken tillökning dock åter bortogs den 12 dec. 1847.

Men för att förstärka skolkassan, bestämdes den 27 okt. 1850 en personlig avgift av 4 sk. banko. På grund av ledsamheter med klockaren J.A. Cederberg blev det nödvändigt annonsera de förenade tjänsterna lediga, varför lönen åter måste regleras. Klockaren Cederberg, som sedan den 15 okt. 1848 på grund av fylleri och försumlighet måst suspenderas på 6 månader, blev nämligen den 6 jan. 1856 skild från sin tjänstgöring, "vartill han", såsom det i protokollet heter, "numera varken var värdig eller skicklig", men skulle med bibehållande av löneförmånerna åläggas att hålla och avlöna ständigt vikarie. Joh. Wilh. Cederberg blev då vikarie och skulle utom husrum, kost, tvätt och (51) städning för tiden till den 1 maj s.å. av den avsatte Cederberg bekomma 100 Rdr banko för år räknat. Efter den 1 maj skulle de besparade lönerna användas till vikariens underhåll, varemot den avsatte Cederberg för ett år från den dagen skulle bekomma såsom underhåll 4 kappar säd på mantalet, eller 5 T:r 23 1/2 kappar spannmål. Lönen för de förenade tjänsterna bestämdes den 24 mars 1856 till - organistlönen hade redan den 18 nov. 1821 efter mycket bråk blivit bestämd till 8 T:r spannmål - 21 T:r 22 1/2 kappar säd, hälften råg och hälften korn, därav 11 T:r 5 kappar, som utgå efter förmedlat mantal såsom klockare och skollärare, 10 T:r 17 1/2 kappar som utgå efter oförmedlat mantal såsom organist. Därtill som skollärare 20 Rdr banko av skolkassan samt 2 ? (pund) hö och 2 L? (Lispund) halm av förmedlat mantal.

Denna reglering ändrades dock ganska snart. Den 27 juni 1858 begärde de förenade tjänsternas innehavare Claes Pira, en tillökning i skollärarelönen av 3 T.r säd och 50 Rd Rmt. Stämman gillade denna begäran och tillsatte Kapten Engelhart och Organist Pira att uppgöra förslag om fördelningen av

det äskade beloppet på socknens hemman, därvid skulle iakttagas, att skollärlönen borde utgå med 8 T:r säd och 80 Rd. Rmt. Denna lön skulle enligt beslut den 12 sept 1858 utgå från årets början.

Kort därefter uppstod åter ledsamheter. I skolrådet den 15 jan. 1859 varnades Pira tillsammans med skollärare C. Wallenius i Tjusta för anslutning till det nybildade baptistsamfundet i församlingen. Och som Pira såg, att han, såsom han säger, alltmer förlorade pastors och församlingens förtroende, begärde han därefter i skolstyrelsen entledigande. I stämman den (52) 29 jan. 1860 föredrogs denna ansökan, och Pira erhöi i stämman föreställningar emedan han omfattat baptistiska åsikter, och verkade med baptisterna. Han lovade bättring och beslutet blev, "att han tillsvidare och så länge han visar sig värdig, ordhållig och pliktrogen skulle få sina tjänster behålla". Men vid protokollsjusteringen den 2 febr. inlämnade Kapten Engelhart en kraftig reservation emot detta beslut, så att Pira på grund härav i stämman den 18 mars s.å. på begäran entledigades med förbud att vidare befatta sig med barnundervisning. Platsen sköttes då av vikarie tills ordinarie hann tillsättas den 7 april 1861.

Det var El. Söderström, som vikarierade och som också blev ordinarie. Skollärlönen har sedan undan för undan ökats - under åren 1865-1871 till 400 kronor, därav 8 tunnor säd in natura. Under åren 1872-74 till 500 kronor, därav samma belopp spannmål. Från år 1876 höjdes den till 600 kr. och snart därefter till 700 kr med lönetillägg med 100 kr efter 10 och 15 års oförvitlig tjänstgöring.

Organist-, klockare- och skollärartjänsterna äro nu sedan år 1843 förenade, och denna förening har skett på följande sätt. Då orgel anskaffades 1822 kunde den gamla klockaren Erik Holmström ej mottaga organisttjänsten, utan särskild organist måste tillsättas. Detta var Carl Erik Hållenius, som avflyttade den 1/5 1832. Då lämnade Högvälb. Domkapitlet tillstånd till att organistsysslan skulle få upphållas med vikarie tills den vid den gamle klockaren Holmströms avgång kunde förenas med klockaresysslan. Vilhelm Cederberg var då vik. organist från den 1/5 1832 till sin avflyttning den 1 maj 1834. Hans broder (53) Johan Fredrik Cederberg blev då vikarierande organist och efter Holmströms död den 5/1 1837 därjemte klockare samt som sagt tillika skollärare 1843.

Skolhus för Håtuna Kyrkskola.

Sedan Klockarebolet Ängstorpet i mitten av 1600-talet försvunnit hade klockaren sin bostad i sockenstugan, som var belägen vid sydöstra hörnet av kyrkogårdsmuren. Och där hölls skolan. Sockenstugan nybyggdes 1758 för att bereda lärum. Den fick då 3:ne rum, utom ett litet vindsrum, som jämte uthusen tillhörde klockaren ända till år 1856, då församlingen i stämman den 30 nov. beslöt, att av klockaren J.F. Cederberg för 150 Rd Rmt inlösa vindsrummet och uthusen. Vid samma tillfälle beslutade stämman att låta reparera husen, men förband tjänsteinnehavaren att mottaga dem, för att under sin tjänstetid vidmakthålla och vårda dem. Denna skolokal var nu mycket förfallen och rummen voro trånga och låga, varför församlingen i stämman den 26 april 1857 fattade beslut att uppföra en ny byggnad till särskilt skolhus på en plats gentemot klockaregården inom Håtunaholms gårdet, vilken plats Kapten Engelhart erbjöd sig att kostnadsfritt upplåta till skolinrättning med rätt för församlingen att till framtida säkerhet därå söka lagfart.

Ritning företeddes och gillades. Patron P.Z.Lindblad å Signesberg och Inspektor C.E. Kilberg å Skälsta åtog sig tillsynen över arbetet. Från Allmänningen erhöi 50 stockar och från varje mantal skulle tillskjutas 3:ne stockar. Ritningen ändrades sedan så, att skolsalen på längden ökades 1 1/2 aln. Den 25 juli 1858 var byggnaden till stomme och takläggning fullbordad och avsynades som godkänd, varför snickaren N.O. Åström såsom byggmästare utfick ackordsumman 300 RdR banko. (54) Sedan dröjde det länge innan inredningen blev färdig, så att skolhuset avsynades först den 8 febr. 1860. Och den 18 mars s.å. beslöt stämman, "att ett tjenligt och snyggt staket med gårdsgrindar omkring skoltomten skulle av kommittéerade göras." Genom gångled planerades tomten och därå har skolläraren El. Söderström planterat en vacker trädgård, omgiven på norra och östra sidorna av granhäcker, vilken plantering tillskyndat honom en stor silverbägare såsom belöning från Hushållningssällskapet. Å nämnda skoltomt meddelades den 24 Febr. 1886 av Änkefru Emma H. Svensson å Håtunaholm gåvobrev, vilket infastades den 27 Febr. s.å. Sedemera lämnades den 24 januari 1898 av Godsäg. Carl Fagerström å Håtunaholm gåvobrev å tillökning av skoltomten åt söder. Denna infastades den 17 jan. 1899. Denna tillökning som skulle vara lekplats för barnen, är på alla sidor omgiven av en granhäck, planterad av El. Söderström med hjälp av skolbarnen. Den förra tomten utgör 35 ar 26 kv.m. med en årlig avgäld av lösen för en kb.fot säd, hälften råg och korn, den andra 22 ar 1 kv.m. och båda tillsammans enligt kartan 57 ar 5 kv.m. eller 1 tunl. 5,3 kappl. År 1872 gjordes en stor veranda. 1876 ändrades inredningen i skolhuset på så sätt att kammaren närmast skolsalen inreddes till kök. Tvenne

små vindsrum på vardera gaveln ha ock inretts. En grundlig reparation å skolhuset gjordes år 1900 för en kostnad av omkring 600 kr. Den 23 juni 1891 skänkte Greven C.G. Lewenhaupt å Aske en skolflagga med tillbehör. - Till denna skolhusbyggnad hade församlingen ett lån å 2712 Rdr 54 öre ur fattigkassan att amorteras till år 1871.

- Den gamla klockarbyggningen eller sockenstugan uthyrdes den 3 juni 1860 till byggm. Olsson mot en årlig hyra av (55) 50 Rdr Rmt. men den 16 aug. 1863 bestämdes att den skulle försäljas. Den inlöstes då för 300 Rdr. av Notarie E.G. Lundstedt å Norränge. De gamla uthusen stod kvar på gamla klockaretomten till omkring 1909, då det blev tal om att där uppföra en kyrkvaktarebostad om 2 rum och kök, samt bostad för barnmorskan om 1 rum och kök på övre botten, byggt 1911.

Detta hus ansågs ligga för nära kyrkogårdsmuren och "Stigluckan", varför det länge varit på tal att huset skulle rivas. Sedan storkommunen Upplands-Bro byggt ny skola i Tjusta, indrogs kyrkskolan, som på förslag av Edv. Hedin fick behållas av församlingen för att användas till församlingssal och kyrkvaktarebostad. Gamla kyrkvaktarebostaden revs på hösten 1960 och återuppfördes i moderniserat skick av Edv. Hedin å Råby, färdig år 1962. Kallas Råbylund.

Byggm. Bengt Henriksson byggde om gamla skolan under åren 1957-1958 för en kostnad av 78.975 kr. inklusive målning, värme och elinstallation. Inventarier skänktes delvis, återstoden inköptes för 2.978 kronor. Det märkvärdigaste av dessa inköp gjordes av t.f. Kyrkoherde Bengt Enström, en oduglig talarstol från Libraria för 238 kr.

Tjusta skola. (57)

Tjusta skola kan sägas vara den äldsta skolan i skoldistriktet, enär den varit i verksamhet sedan år 1814. I stämma den 17 jan. 1813, där frågan om organistlönen, som man ville ha bestämd före orgelverkets byggande, diskuterades, gav Brukspatron Gust. Sehmann å Aske tillkänna, "att han beslutat, att i Håtuna socken på egen bekostnad föranstalta om en länge saknad skolinrättning till barnens undervisning och redan bestämt lön, och utsett boningsställe för skolmästaren."

Och vid Ärkebiskopsvisitationen den 26 sept. 1814 nämnes i protokollet, att Brukspatron Gust. Sehmann å Aske härstädes stiftat en skolinrättning. Om donationen för denna skola redogjorde pastor på Ärkebiskopens begäran, och det upplystes, att byggnaderna ännu ej voro byggda, samt att Brukspatron ville, att församlingen sedan skulle övertaga och för framtiden underhålla husen, varemot lönen skulle utgå från Aske med en 1/2 tunna vete 5 tunnor råg, 4 1/2 tunnor korn och 150 L? (Lispund) hö och lika mycket halm. Och pastor anmodades av visitator att med det första uppräta instruktion för denna skola. Redan 1818 voro alla husen i ordning, och vid sockenstämman den 15 aug. 1819 mottogo församlingarna den färdiga skolan vid Tjusta med villkor att för framtiden svara för husens underhållande och deras återuppbyggande, ifall de av ålder eller olyckor blevo förstörda. Och i samma protokoll nämnes, att lönen nu i fem år utgått från Aske.

Donationsbrevet av den 14 maj 1844, säger också, att skolan inrättades 1814 och att lönen då utgått i 30 år. I nyss nämnda stämma den 15/8 1819, där alla betygade sin erkänsla för Herr (58) Brukspatronens frikostighet och ädelmodiga omtanke om socknen och barnens uppfostran, lovade också Generalen Friherre Björnstierna å Signilsberg att från sin egendom årligen bestå 1 famn ved till skolrummets eldning. Den 5 nov. 1843, då skoldirektion skulle ordna skolväsendet enligt 1842 års skolstadga, föreslog v. Past. L.A. Utterström församlingen att antaga Brukspatr. Sehmanns anbud att mottaga Tjusta skola såsom en central - eller huvudskola samt bibehålla klockareskolorna såsom filialskolor. Detta förslag, som i stämman möttes av ett förslag, att istället inretta en ny skola vid kyrkan i överensstämmelse med skolstadgan, blev dock antagen vid justeringen.

Den 8 april 1844 ordnades lönevillkoren för lärarepersonalen på det sätt, att skolmästaren i Tjusta utom donationen från Aske erhöi 40 Rdr Banko från båda församlingarnas fattigkassor med lika belopp från vardera, samt 4 famnar ved årligen att utgå vartannat år från församlingarna med 1/2 famn på mantalet.

Vedfrågan har undergått åtskilliga ändringar. Ända till och med 1902 lämnades en årlig remiss till skolorna från Håbo allmänning. Till kontant avlöning åt skolmästarne vid Håtuna och Tibble kyrkor med 20 Rdr banko åt vardera bestämdes en personlig skolavgift av 4 sk. banko. Överskottet av denna personella avgift bildade en för hela distriktet gemensam skolkassa, som sköttes av Brukspatron Sehmann intill den 31 dec. 1853. Skolräkningen har förts gemensamt för alla skolor t.o.m. 1864. Från 1865-1871 ingick Tibble skolas räkenskaper i de särskilda räkningarne för Håtuna och Tibble. Men från 1872 har Tjusta skola också haft särskild huvudräkning.

- Gemensam skoldirektion med 4 medlem-(59)mar från vardera församlingen övertog vården av skolväsendet. Och den 31/5 1844 föredrogs och gillades det av v. pastor Utterström uppräta reglementet för Håtuna och Tibble församlingars skolor. Den 28 aug. s.å. upplästes i skolråd detta av Högv. Domkapitlet stadfästade reglemente. Det bestämde lästiden till 2:ne terminer = vårterminen från den 1 mars till åtta dagar före midsommar; höstterminen från den 1 sept. till den 1 dec. och läsdagar från kl. 8 f.m. till kl 6 e.m. Nödig skolmaterial inköptes 1844.

Det har tvenne gånger varit fråga om att indraga Tjusta skola. Första gången i skolråd den 5 mars 1864. Emedan skollärarnes löner då enl. Kungl. Förordn. skulle ökas till 400 kronor, framställde Kapten G.J. Ahlgren i Mariedal det förslaget att Tjusta skola skulle indragas och där i stället inrättas en slöjdskola, vilket förslag vann skolstyrelsens bifall, men ogillades i stämman den 21 mars samma år. Andra gången, då Notarie G.E. Lundstedt å Norränge den 18 juni 1870 på grund av skollärare C Wallenii begäran om avsked ansåg tiden vara inne att indraga Tjusta skola, och där istället få en slöjdskola inrättad. Detta förslag om en slöjdskola, därför att det fanns en donation för slöjd vid Tjusta enligt testamente av den 11 dec. 1847.

Skolhus vid Tjusta.

Då Tjusta skola började sin verksamhet år 1814, så måste undervisningen till att börja med ha meddelats i någon tillfällig lokal, tills nya skolhuset (nuvarande lärarebostaden) blev färdigt omkr. år 1818. Detta skolhus, som innehöll skolsal i borte ändan och lärarbostad i ändan åt vägen, användes

till år 1869. Skolsalen blev för trång och i stämman den 27 maj 1866 förekommer (60) för första gången tal om nybyggnad vid Tjusta av skolsal och slöjdskola på Lindströmska fondens bekostnad.

Den 17 juli s.å. företeddes i stämman ritning och kostnadsförslag å 2750 Rdr och år 1869 var byggnaden färdig för en kostnad av 4200 Rdr, bekostade av Lindströmska fonden. Den gamla skolsalen inreddes till bostad åt läraren, och församlingens barnmorska fick bostad i lärarens förra kök och kammare. Läraren hade rätt att använda barnmorskans kök för bak och bryggd. När barnmorskan Elise Holmgren gifte sig och flyttade till Aske 1888 upphörde detta förhållande.

- Även den nya skolsalen visade sig för liten. Då under årens lopp småskola och slöjdskolor inrättats vid Tjusta, framställde skolrådet den 5 okt. 1894 förslag till stämman, att tillsätta en kommitté för byggande av småskolehus eller slöjdskolehus, enär gosslöjden behövde en tjänligare lokal. Frågan förevar i stämman den 30 okt. s.å. och kommittén lämnade sitt utlåtande i stämman den 20 maj följande år. Den 10 dec. 1895 fattades beslut om byggande av ett nytt folkskolehus med 2:ne salar, 2:ne avklädningsrum samt bostad för småskollärlarinna enligt sådan ritning, som av Folkskoleinspektören kunde komma att godkännas. Kommitté för byggandet tillsattes, och skolan skulle byggas på bönhusets mark.

Den 7 april 1896 ändrades beslutet om byggnadsplatsen, som nu skulle bli på Lindströmska fondens mark, och den 12 okt. s.å. gjordes åter ändring och fattades enligt Doktor Norstedts förslag det sista avgörande beslutet om byggnadsplatsen, som då blev den, där byggnaden nu står. Den 28 juli 1898 kompletterades beslutet därmed, att, enligt ritning av Byggm. Steinholtz från Uppsala och Andersson från Kalmar (61) i nya skolhuset skulle inredas lärarinnebostad på vinden, byggas verandor över förstugubroarna, uppsättas nytt ekonomihus samt urmakare Mattsons uthus bortflyttas, varjemte den ojämna marken skulle planeras. År 1898 var skolhuset färdigt, och den 28 dec. s.å. fattades beslut om ett amorteringslån å 12000 kr. på 15 år, vilket av Kungl. Maj:t beviljades den 7 april 1899. Hela kostnaden för detta skolhus uppgick till 12344:78 kronor. Tjusta skola har således nu 3:ne byggnader: det äldsta skolhuset, Lindströmska fondens hus och det nya skolhuset, liggande på olika tomter, skänkta från Aske. (dessutom skolan från 1950-talet. BS) (64)

Om Prästgården.

Vid husesyn 1673 efter kyrkoherde Laurentius Olai Njurenus - kyrkoherde i Håtuna år 1657-1672 - "upptogos husen bättre än de voro, enär sterbhuset av fattigdom ej kunde betala husröta." Den förfallna prästgården måste därför av efterträdaren kyrkoherde Nicolaus Er. Sundelius - kyrkoherde i Håtuna 1674 - och av församlingarna uppbyggas. Å sockenbyggningen - varmed tvelsutan menas prästgårdsbyggningen - gjordes år 1686 en större reparation, vartill medel togos ur kyrkokassan.

- Och år 1737 beslöts å stämman att nedriva den gamla sockenbyggningen vid prästgården för att begagnas vid den nyas upptimrande med det första. Kyrkoherde Adolf Johan Grundell - kyrkoherde här den 16 april 1735 - gjorde då anspråk på de tvenne kamrarna och köket i den gamla byggnaden, enär hans företrädare byggt dem, men församlingen avstod istället den gamla tiondeladan till hans enskilda egendom.

År 1742 fattades beslut att bygga bryggstuga vid prästgården. Nybyggande av sockenbyggningen synes dock ha gått mycket långsamt, ty år 1760 var den ännu icke färdig; men Löjtnant Drufwa på Aske åtog sig att fullborda den.

Han kunde likväl ej då, såsom det upplystes, göra den färdig av brist på arbetsfolk. Och 1763 heter det: "att sockenbyggnadens kök skulle detta år fullbordas."

- 1769 16/9 beslöts anskaffande av material till nybyggnad av tiondeladan vid prästgården.

- Nybyggandet av bryggstugan, som beslöts 1742, tyckes också blivit uppskjutet, ty 1790 förekommer beslut att bryggstugan skulle rivas och vid uppsättningen förses med nya svillar och bräddtak uppläggas. Uthusen hade då torvtak. Vid samma tillfälle förekommer åter beslut om (65) nytt boningshus. I protokollet av den 2/10 1792 står "att taket på gamla sockenbyggningen vid prästgården skulle lagas med torv och näfver."

Oaktat dessa förnyade beslut att nedriva gamla prästgårdsbyggningen och uppsätta en ny, synes inget ha blivit gjort, ty då kyrkoherde Martin Ramsten, - kyrkoherde här den 21 juli 1802 - höll den första sockenstämman med församlingarna den 15 aug. 1802 heter det, "att Håtuna och Tibble församlingars prästgård är för det närvarande i den usla belägenhet, att ingen mänsklig varelse där kan bo och vistas, ligger för var mans ögon ganska synbart." Och på denna stämman erbjöd kyrkoherde Ramsten sig att till nytt boningshus avstå 2:ne års tionde från hela pastoratet med villkor bland annat att sätesbyggningen byggdes större - högst 4 alnar längre och 3 alnar bredare än lag säger, och förses

med tvenne vindskamrar samt att byggnaden är färdig och fullbordad på tvenne år eller innan höstetiden 1804.

Vid samma sockenstämma skänkte och förärade församlingarnas hemmansbrukare den gamla sockenbyggnaden i prästgården till kyrkoherden som erkänsla för den av honom församlingarna bevista godhet. I stämman den 19 maj 1805 åtog sig Håtuna församling att biträda Håbo-Tibble församlings beslut att på kyrkoherde Ramstens begäran att medelst dagsverken planera ojämnheterna och oländigheterna på prästgårdens byggnadsplats.

Hur gammal den gamla prästgårdsbyggnaden är kan med bestämdhet inte avgöras. Men då det måste vara samma byggnad, som år 1737 var dömd att rivas, måste den vara mycket gammal kanske rent av traktens äldsta hus. (66)

Till år 1920 hade prästen jordbruket som löneförmån. Den sista prästen i Håtuna, som själv brukade jorden var Prosten Luhr, död 22/4 1887. Hans efterträdare A.A. Silén, 1887-1899, A.Th. Moström 1900-1907 och Olof Bäckström 1908-1919 hade gården utarrenderad. I regel hade prästen ej råd att underhålla husen, varför prästgårdarna i allmänhet voro mycket förfallna. Under dess år användes prästens överloppshus, den gamla prästgården, till arrendatorbostad. Den 14 mars 1920 hade den sista å prästgården boende arrendatorn haft auktion och avflyttat. Endast t.f. kyrkoherde G. Rydeman och hans hushållerska bodde på gården. Omkring uthusen sprang massor av stora råttor. Sista veckan i april blev det auktion på arrendet inför Assessor Jancke å Länsstyrelsen. En enda spekulant med två borgesmän hade infunnit sig.

Kyrkoherde Rydeman gav sig inte förrän han fick mig att följa med till auktion, enär han ansåg, att jag var den enda som kunde komma i fråga. När den enda spekulanten ville ha betalt om han skulle övertaga arrendet, blev Assessorn arg och körde ut honom och hans sällskap. Därefter gick han fram till det hörn där kyrkoherden och jag satt, och undrade om det var alldeles omöjligt att få någon, som tog arrendet. Kyrkoherden menade, att jag var den enda, som kunde övertaga gården och erbjöd sig som borgesman om Länsstyrelsen godtog honom. Då jag samma år tagit Bärmö under eget bruk, var jag lite tveksam, men övertalades, och fick arrendet på hyggliga villkor, kontraktet skrevs vid midsommartid. Jag brukade sedan gården till 1951, då min som fick övertaga arrendet. Under arrendetiden har jag byggt stall, magasin och arbetarbostad (67) förstärkt den svagt konstruerade logen för påläggning av tegeltak och dränerat större delen av åkerjorden med tegelrör. Till år 1934, då arbetarbostaden uppfördes hade 2 st. familjer bott i den gamla prästbostaden, den ändrades därefter till garage, vedbod och tvättstuga för kyrkoherdens räkning. För uppförandet av arbetarbostaden erhöll jag 11.500 kr + det gamla stallet. (68)

Klockstapeln.

År 1699 anskaffades spån för att laga tornet, varav synes att torn å kyrkan fanns vid denna tid. Samma år skaffades också bjälkar till klockstapeln, vadan sådan också funnits samtidigt med tornet, men av en upplysning, som lemnas i ett protokoll av den 22 mars 1695, synes, att ringklockorna funnits uppsatta i tornet, innan det träffades av åskslaget. Av dessa båda notiser torde kunna dragas den slutsatsen, att åskslaget skett vid denna tid och att den klockstapel, som här nämnes är den första, som byggdes. En anteckning från 1702 omtalar, att kyrkvärden Joh. Eriksson köpt tjära till nya klockstapeln och Erik Arvidsson timrat den nya klockstapeln.

År 1688 omgöts klockan av klockgjutmästare Jacob Bjurman för en kostnad av omkr. 990 daler. Vid denna tid funnos inom Håtuna församling följande egendomsherrar, som lämnade bidrag till klockans omgjutning.

Gen. Guvernören Olivecrantz på Aske
Öfversten Erik Svinhufvud på Markeby
Öfverstelöjtnant Åke Rålamb på Signilsberg
Friherrinnan Catarina Sparre på Håtunaholm och
Friherrinnan Anna Flemming å Nyborg

År 1735 den 29 sept. under kyrkoherde Adolf Johan Grundells tid, kyrkoherde här den 16 april 1735, död den 15 juni 1755, beslöts att ny klockstapel skulle byggas, men den nya "sättas på den backen som ligger i prästgårdsgärdet." Denna byggdes av klockaren Jonas Stenius från Skog (?).

År 1737 skulle enligt då fattat beslut dess fullbordande ske. Och i visitationsprotokollet för samma år säges det: "klockstapeln är i denna sommar på ett annat bekvämligare ställe (69) uppsatt." I protokollet Mikaelidagen 1736 säges den vara så färdig, att klockorna till ringning deri blivit

uppsatta." - I kyrkans huvudräkning för 1771 nämnes såsom verkställd: "reparation och förbättring af klockstapeln, som nödvändigt erfordrats."

Enligt protokoll av den 22 mars 1795 var den åter mycket bristfällig. Där heter det: "klockstapelns nödiga reparation att klockorna ej måtte nedfalla".

Och i protokollet av den 26 juli s.å. beslutades, "att klockorna skulle nedtagas, den mellersta klockan uppsättas till begagnande i en s.k. bockställning och klockstapeln nedrivs, men innan det skedde, endast de båda mindre klockorna användes till ringning och den stora till klämtning." Men den 20 sept. s.å. väcktes förslag att i stället för beslutad tornbyggnad reparera klockstapeln för att slippa ifrån tornbyggnaden.

Till reparation av kyrkokoret hade Håtuna kyrka erhållit kollekt från åtskilliga kyrkor i Stockholm av tillsammans 297 daler 21 öre, "dem man sedan använde till klockans omgjutande, efter det så litet förslög." (70)

År 1769 beslöts att efter kornanden stora klockan skulle nedtagas, föras sjöledes till Stockholm och där omgjutas av klockgjutaren Gerhard Meyer. Klockaren Häggberg med biträde av 20 karlar skulle nedtaga henne, Inspektör Per Edbom på Håtunaholm skulle nedforsla henne till bryggan och en tillförlitlig styrman från Sigtuna forsla henne till Stockholm.

Stora klockans inskription:

"Gjuten av Gerhard Meyer i Stockholm. Anno 1769.

När Adolph Friedrich landsens far

Lovis' Ulrica Moder var,

Och Printzar tre, Prinsessor par

Betydde Sverie sälla dar,

Ny skapnad då att jag månd få

Besörjde de här efter stå:

Carl Vilh. Leiiionstedt, herre till Aske

Gerhard Störning Drufwa, herre till Nyborg

- Johannes Scharin

- Probet och Kyrkoherde.

- Ära vare Gud i Höjden!

- Pred. B(oken). 4: v. 17.

Kom till att höra, Hvad som är mitt göra,

Lefvande och döda, Deras tid och möda

Till att påminna. Meniska besinna

Hvad du bör begynna Räkna dina dagar

Såsom Gud behagar, Och tänk på ändan.

Syr. 7: v. 40"

Den mindre klockans inskription är på latin. Anno 1641.

Den minsta. Anno 1658.

1863 13/9. Båda stora klockorna fick genom Klockgjutar Bergholts i Stockholm nya kläppar med med siljor. Stora klockan nya metallager och svarvade järnaxlar. (71)

Ringningen

År 1763 fattades beslut, att socknen skulle fördelas i sex rotar för sammanringningen, så att varje rote kommer att svara för en sommar- och en vintermånad. Detta, "emedan folket kom så sent till kyrkan, att man ofta var brydd att få ringningen i laga tid." Gudstjänsten skulle då enligt lag börja kl. 9 f.m.

År 1803 2/10 bestämdes, att sammanringningen skulle verkställas rotvis efter förmedlat mantal och budning inom varje rote göras av den, som sist ringt och till nästa rote av sexman. Den 18/11 1821: "en hvar som hädanefter icke är tillstädes och ringer samman, då tiden därtill infaller, när han genom ringlistan förut är underrättad, att hans tur är, skall genast betala till kyrkan en rdr. banko, som af sexmannen i roten skall uttagas."

1884 31/12 antogs särskild ringare, C.E. Jonsson i Råby för 30 kronor per år. Och då ingen ringare anmälde sig, började sammanringningen 1886 bestridas genom gångled. Från den 1 jan. 1902 åtog sig statdräng E.G. Eriksson i Råby sammanringningen för 55 kr. per år. På den tiden fick man stå ovanför klockorna och trampa dem, rätt så riskabelt.

Att förekomma oseden att ringa för länge vid begravningar, bestämdes den 2/10 1803, "att ordinarie ringningen skulle vara högst 1/4 timme, men att ringningen ända till 3/4 timme tillåtes med villkor att för de tvenne senaste kvarterna betalas lika mycket, som för den första, som av ålder varit 10 sk. 8 rundst. för alla tre klockorna och hälften för de tvenne mindre. För ovärdigt ringande bötes med 16 å 24 sk. eller stockstraff."

1851 25/5 höjdes avgiften för klockornas begagnande till 12 sk. banko från 10 sk. 8 rundst., som hittills varit vanligt. Den 31/10 1900 höjdes avgiften (72) till 1 kr. Och angående böter för ovarsam ringning talar åter protokoll av den 15/1 1818. Kungsringning efter konung Carl XIII skulle ske alla dagar kl. 12-1, därför bestämdes, att oförsiktigheten att ringa för högt och ringa sönder de beuteljer, som skulle ditsättas, kostade 1 kanna vin, och att röka i eller omkring klockstapeln kostade en rdr. banko, därav fick angivaren 1/3 del.

Före sammanringningen, gudstjänsten började alltid kl. 10 f.m., hade klockaren att svara för förstgångsringningen kl 8 och angångsringningen kl.9. Efter dessa ringningar ställdes bygdens klockor.

Mekanisk ringningsanordning inmonterades 1919 av en Ystadsfirma.

1963 reparerades klockstapeln och försågs med impregnerad brädbeklädnad. Detta virke anskaffades av Greve Carl von Essen kostnadsfritt. 1964 inmonterades elektrisk ringning av Firma Bergholtz i Sigtuna. (73)

Kyrkogång m.m.

År 1732 8/10 fattades det intressanta beslutet, att gossar under och till 15 år icke skulle få sätta sig på läktaren eller i bänkarna, utan i koret. Den som bröt däremot skulle "nästa söndag därpå sättas av kyrkovaktaren i stocken."

Sedermera bestämdes år 1762, "enär det visat sig att gossarna voro få i koret, att föräldrar och husbönder, som voro dertill vållande skulle för slik försummelse plikta 1 daler 16 öre till kyrkan eller de fattiga, och gossarne, som antingen tredska och sidovördsamma härutinnan befunnos eller beträdas i lösaktighet under gudstjänsten, utom kyrkan sättas i stocken."

Den 3 sept. 1769 beviljades, "att kyrkvaktaren hädanefter må låta körstafven eller det s.k. spödet vila, emedan i Stockholm och flera församlingar dess kringbärande och bruk skall av sig kommit och det borttagit vara, icke dess mindre slaöö kyrkvaktaren på anständigt sätt fullkomlig allvarsamhet sin tjänst och syssla i kyrkan förrätta: "de sovande man från man och qvinna uppväcka; de sqvallrande till tystnad åtvarna; uppå ungdomen så framme i koret som på läktaren ett vakande öga hålla samt allt oljud och förargelse, så mycket hos honom står, hindra och avböja, eller där han intet förmår, sådant tillika med vad mera som för Guds hus vanvördigt eller missfirmelikt vara kan, upptäcka och tillkännagiva."

I detta sammanhang må också anföras en bestämmelse, som gjordes vid den första sockenstämman, som hölls av kyrkoherde Carl Maistring Runeberg den 16 juli 1789: "Sexmännen skulle vid ansvar att själva pliktfällas efter (74) gudstjänsten i sakristian angiva dem, som försummat gudstjänsten."

I den äldsta protokollsboken finnes infört: "Formulär till kungörelse uti församlingen för en person, som sig med lönskaläge försett och blivit intagen etc., såsom en mansperson /qvinperson/ af denna församling, har emot det sjätte budordet med lönskaläge /= enfalt svar/ sig förbrutit samt efter utståndet världsligt straff betygar ånger och utlofvad bättring under hemlig skrift och aflösning sina synders förlåtelse undfått, alltså varder församlingen sådant tillkännagivit med förmaning att alltid beflita sig om ett kristligt, tuktigt och Gudebehagligt leverne, både i ord och gärningar granneligen tagandes sig till vara att inte med okyskhet eller andra köttens gerningar sig besmitta och orena." (76)

Hänt i Håtuna.

År 1756 den 28 januari fattades beslut att bygga ny *fattigstuga*. Denna nybyggnad synes ej blivit verkställd, utan en reparation i stället skett. Den 16 september uppgjordes materialförslag till fattigstugans "reparation".

År 1758 beslöts att bygga ny *sockenstuga* om 3 rum. = Bostad för klockaren och länsman. Den skulle av särskilda karlar (således ej gängled) uppsättas till väggar och tak - samt ställas på en annan plats än

den gamla. 1785 skedde en reparation av socken stugan för 19 Rdr. 12 sk. 6 rundst. specie. Den närvarande klockaren Duselius bodde i sockenstugan, som nu är tvättstuga vid Norränge.

År 1758 förevar på grund av Landshövdingeämbetets begäran fråga om bidrag till anskaffande av en **Provinsial-medicus**. Håtuna avslög det då. Tibble hade ingått på bidrag av 2 öre k:mt årligen av mantalet. Den 28 jan. 1759 ingingo Håtuna sockenmän på avgiften.

År 1786 den 26 nov. fattades beslut om den ändringen i de fattigas underhåll, att de fattiga i fattigstugan underhöllos gemensamt och de i socknen kringspidda följande år (1787) av fattigkassan skulle få lika mycket penningar som förut - men af dem på vars ägor de äro boende, födas och försörjas. Detta beslut upphävdes dock redan följande år på grund av Överstelöjtnant Drufwas invändningar. (77)

År 1787 framgår av protokollet den 5 aug att Överstelöjtnant Drufwa hade arrendekontrakt med kronan om **husbehovsbränningen** i Håtuna socken.

År 1790 den 17 nov. valdes ombud att underskriva förklaringen över Kalmar, Över- och Yttergrans församlingars besvär angående **storskifte av vägarna** i Håbo härad.

År 1792 den 13 maj beslutades i sockenstämman om **skallgång** före kreaturens utsläppande på bete, varom Kronobefallningsman Lychou skulle göra anhållan hos Landshövdingeämbetet.

/vägunderhåll/

År 1792 den 9 sept. förevar i sockenstämman ett utslag från kammarkollegium som resolverar: "det vägen, som går ifrån Warpsunds färja förbi Nyborgs väderkvarn till Håtuna kyrka ej måtte vidare få bli häradsväg, utan allenast *anses som en byväg*, enär Nyborgs kvarn skulle vara endast uppbyggd för eget behov och ej till förmån för häradet." Kvarnen "hade", svarades det i stämman, "av ålder varit en gammal odal- och tullkvarn." Över detta utslag, som sannolikt förorsakats av Grans sockenbor, skulle hos Kungl. Maj:t överklagas.

År 1804 30/9 förekom fråga om vägen från Warpsund förbi Nyborg till Håtuna kyrka. - Se protokoll av den 9/9 1792, enligt vilket vägen undantagits från allmänt underhåll. - Här åtog sig Nyborg med underlydande, Kålsta, Prästgården, Norränge och Killinge, som då hörde till Nyborg, Råby 2 mantal och Kvarnibble 2 mantal = 19 1/2 mantal att underhålla vägen, sedan den först med 10 parlass grus på mantal satts i stånd. Prästgården förbehöll sig att få sin andel på Prästgårdsgärdet, aldrig längre, men väl mindre än inom eget gärde. Vägen skulle dock räknas ej från Warpsund utan från Hägeby sockengräns

År 1793 i sockenstämman den 4 aug. föredrogs Kungl. Maj:ts skrivelse av den 19 april 1793 angående **bruket av sidentyg**. Detta ville man upphöra med sedan kvinnfolkets mössor och halsdukar av siden blivit utslitna - men antaga någon viss klädedräkt var man ej med om.(78)

År 1795 den 9 aug. bestämdes ett vite av 12 sk. "vartill den hädanefter gör sig förfallen, som icke personligen eller genom ombud inställer sig till **sockenstämman**, sedan han från predikstolen genom kungörelse om allmän sockenstämman blivit kallad."

/bro vid Warpsund/

År 1799 den 15 sept. förevar fråga om församlingens yttrande angående *Warpsunds brobyggnad*, varom utlåtande skulle lämnas vid sammanträde å Grans gästgivaregård. - Det fanns förut en färja. - Översten Gerhard Drufwa å Nyborg yttrade då, att hans önskan och påstående vore, att en vindbro måtte inrättas, "emedan farvattnet till Nyborg alldeles igenstängdes, ifall över Warpsundssundet icke skulle bli vindbro." Däri instämde åboerna på Nyborgs hemman och Brukspatron Hahr. Överste Drufwa blev fullmäktig för sammanträdet.

1818 3/5 talas om ombud till sammanträdet i Gran den 11 maj s.å. angående Eric Janssons i Brunna, Yttergrans socken, begäran att få lyfta sin andel i sista halva entreprenadsumman för brobyggnaden vid Warpsund med 433 Rdr 16 sk. banko.

1818 20/9 vill Slottbyggmästare Edberg för brobyggnaden vid Warpsund lyfta återstående halva entreprenadsumman utgörande 483 Rdr 16 sk. banko.
Redan 1820 9/7 är det fråga om reparation.

1832 16/1 enligt Häradsrättens utslag hade Håbo häradsbor 1827 överenskommit att till Warpsunds bro underhåll samla en fond genom årlig utgift av 8 sk. banko per mantal. Nu beslöts att i Håtuna insamla 32 sk. Banco per mantal på en gång, enär ingen insamling skett sedan 1827. (79)

/fattigvård/

År 1803 2/10 bestämdes, följande ändringar i fattigvården:

- 1) "Varje mantal av vad natur som helst ger lika.
- 2) de fattiga skola icke vidare antagas genom lottning eller uppföras i högre klass efter tiden då de blivit upptagna, utan efter behov.
- 3) de arbetsföra fattiga få gå omkring i husen, försedda med en bok, däri vid bortgående bidrag antecknas, sedan de med arbete sysselsatts, och erhållit mat. Gåvan lämpas efter givarens råd och ömne samt efter den klass av fattigdom, som i boken är angiven.
- 4) med stöd av författning den 5/12 1788 skall varje jordägare föda och underhålla vart och ett på dess ägor avsigkommet inhyses- eller tjänstehjon, som mot denna författning inkommit i församlingen."

1844 1/12 förenade man sig i det beslut:

"att var och en husbonde eller jordägare, som hädanefter intager personer av fyllda 45 års ålder eller som äga 3 eller flera minderåriga barn, skall själv ansvara för dessa personer, till dess de anses i tur och ordning till allmän fattigförsörjning." se sid 000-89.

1847 21/11 antogs på v. pastor L.A. Utterströms förslag det reglemente för fattigvården, som är infört i protokollet och som redan var antaget i Tibble. Från och med 1873 har församlingen varit indelad i 13 fattigrotar utom det att några fattighjon underhållits gemensamt i fattigtugan. När ny lag om [fattigvård](#) trädde i kraft 1/1 1918 var detta system föråldrat, men fortsatte in på 1920 talet, till den 31/12 1922. Den 1 jan. 1923 togs Ålderdomshemmet i Wästtibble i bruk. (80)

/vaccination/

År 1804 30/9 bestämdes en årlig kollekt till "vaccinationen". Denna skulle vara anslagen till bestridande av resekostnad för Provinsial-Medicus, som har att i socknarna "efterse huruvida vaccinationen lyckats i verkställigheten." Den 19/5 1805 underrättade kyrkoherde Ramsten därom, att han anmodat D:r Kreplin om vaccinationen, "detta är i synnerhet på det att klockaren måtte inövas i denna operations handläggning."

På grund av Högv. Domkapitlet cirkulär om antalet vaccinerade barn från vaccinationens början till 1810 års slut upplyser protokoll d. 10/2 1811, att det var 28 barn, därav 1807 genom Kyrkoh. Ramsten 20, och 1809 genom barnmorskan i Tibble 8 barn.

1812 24/5 synes, att klockaren Holmström åtagit sig vaccinationen. Och församlingen uppmuntrats att beagna sig därav. (81)

I Ärkebiskopsprotokollet den 26/9 1814 säges om vaccinationen "att den med framgång blivit verkställd av klockaren Holmström, gynnad av vaccinationsföreståndaren Brukspatron Sehmann."
1848 21/5 nämnes att Barmhärtighetskassan bestritt vaccinationsavgiften. Klockaren skötte vaccinationen ett stycke in på 1900-talet.

/lantvärn - beväring/

1808 28/8 fattades med pastorsadj. J.C. Sparling som ordförande beslut om stambokslistor för insamling till beklädnad åt Lantvärnsynglingarna till den kalla årstiden. Den 9/10 och 13/11 förnyades

beslut om fortsatt insamling. - 1811 7/6 förekommer utskrivning av förstärkingsmanskap. Manbara personer inom 20 och 45 år utgjorde då 98, därav voro 42 lottningsunderkastade, vilka fördelades i 5 lottlag, som vart för sig skulle överenskomma om en stridbar man, vilken som förstärkningskarl skulle utgå, om så påfordrades. - 1812 8/3 förevar frågan om lämpligaste sättet att transportera förstärkingsmanskapet till mönstringsplatsen.

1813 3/10 beslutades, att understöd åt de beväringssoldater som till äventyrs blevo så blesserade, att de tarva understöd, skulle först givas ur fattigkassan och sedan genom sammanskott.

1813 28/11 föredrogs begäran från beväringssoldaterna Staf och Lind, som tjänstgjorde i kriget, om något frivilligt understöd till hjälp under deras vistande i kriget, och beslöts att listor till bidrag skulle utsändas i församlingen. - "1814 19/3 skulle beväringssoldaterna, som födda 1792, mangrant samlas på Uppsala slotts borggård för att beklädas (82) och beväras och sedermera till Wänersborg avtåga."

/Eriksunds färja/

1810 30/9 valdes fullmäktig för behandling av "fråga om Sigtuna färja bör bibehållas eller om icke med mera förmån färja vid Eriksund bör anläggas." 1813 15/8 på Grans gästgivaregård meddelades den 23/8 Kongl. Befallningshavandes i Stockholm och Uppsala län gemensamma utslag rörande färjeinrättning vid Eriksund. -

1814 20/2 meddelas, "att Skoklosters sockenmän hade besvärat sig hos Kammarkollegium över den dem ålagda skyldigheten att underhålla vägen till Eriksunds färja."

1815 12/3 omtalas kommerskollegie utslag av den 20/12 1814 angående Skoklosters sockenmäns besvär rörande anläggning och underhåll av väg till färjestället vid Eriksund.

1837 21/5 yrkade arrendator å Håtunaholm Lantmäst. A. W. Iggberg att få bort krogen vid Eriksunds färja, och ville för den skull flytta färjestugan över till Håtuna sockens område.

1844 1/9 protokoll upplyser om att församlingen hade kontrakt med torparen J.E. Andersson i Hällen om underhåll av Eriksundsvägen, vilket kontrakt nu överflyttades på sonen And. Jansson efter 24 sk. banko av helt mantal och proportionsvis av mindre hemman.

1846 30/6 hölls vid Häradsbrokarr lantmåteriförrättning för mätning av jord å allmänningen, som pastorsbostället blivit tillslagen för jordförlust vid Eriksundsvägens anläggning. Den då avsöndrade jordlotten kallades Häradsbro, såldes till William Persson på 1940 talet. Bron vid Eriksund tog i bruk 1931. (83)

/varggård - skallgång/

År 1810 1/1 "beslöts, att till odjurens utdödande uppdraga åt avskedade ryttaren And. Fröberg i Skravelkärret att utlägga 2:ne förgiftade luder, vartill åtgå 2:ne pulver från Apoteket Göröges i Uppsala för 1 Rdr 16 sk. stycket."

1824 1/2 sammanträde i Gran angående varggårdars anläggande.

1845 7/9 bestämdes skottpengar för varg 13 Rdr 16 sk banko; för lo 10 Rdr banko, och för räv 3 Rdr 16 sk. banko.

1857 12/7 säges, att vargar hade gjort tydliga skador inom häradet, därför skulle begäran göras om vargskall.

1858 24/5 "I den skallgång, som Tibble beslutat denna sommar, enär man känner att vargar upphålla sig i trakten, skulle Håtuna delta."

1822 12/5 beslöts angående *medikamentsförråd* i anledning av Kungl. brevet den 28/12 1821. "Wid frågan, om vilken inom församlingen skulle anmodas att hålla dessa medikamenter i beredskap och

lämna råd och föreskrifter, huru de skulle användas höll församlingen allmänt med sitt förtroende på Wälborna Fröken Borgenstierna på Nyborg."

1827 16/12 hölls det första *godemansvalet*. Till gode män valdes då skattebonden Lars Mattson i Råby och bonden Jan Ersson i Kålsta.

1823 4/2 förekom å Grans Gästgivargård på Brukspatrons Sehmans begäran frågan om fördelning av *Aske kyrkväg* med grannarna Signildsberg, Sundby, Gärdsängen och Norränge. (84)

/veterinär/

1828 4/5 förekom förslag om antagande av en djurläkare för Upplands län vid sommaringet den 21 maj. Därom ville dock stämman ej vara med.

1830 2/5 förklarade sig församlingen benägen att till djurläkaren betala 6 sk. per mantal årligen.

1847 28/2 beslöts att göra anmälan hos Kong. Befallningshavande om att vinna befrielse från avgiften till djurläkare.

Med anledning av bildande av bolag till försäkring mot lungsjuka bland hornboskapen tillsattes 11/2 1849 en sockenkommitté. Om tillsättande av veterinär se sidan 000-93.

1843 5/11 valdes första gången den av Kongl. Maj:t anbefallda *sockennämnden*.

/kolera/

Av fruktan för kolerans spridande till församlingen valdes den 27/10 1850 en sundhetsnämnd.

1850 27/10 förevar förslag om koleraläkare tillsammans med Tibble, Över-och Yttergran, Hägeby och Skokloster samt tillsättande av sjuksköterskor.

Den 28/8 1853 beviljade församlingen expertance - arvode till koleraläkaren med 2 Rdr banko från den 29 augusti, och under tjänsgöring 6 Rdr 32 sk. banko av bägge församlingarne. Och 5 sjuksköterskor skulle anställas för 1 Rdr 16 sk. banko vardera. Detta, om koleran skulle visa sig på något ställe i dessa församlingar.

1853 30/10 "efter tilländalupna 60 dagar skulle nu expertance - arvodet upphöra."

1857 27/9 träffades åter anstalter mot kolera, som man då fruktade. Den gick i Uppsala och Stockholm.

Ända i på 1900 talet valdes kolerasjuksköterska, årlig lön 10 kr. (85)

/fjärdingsman/

År 1851 21/12 väcktes förslag att tillsätta särskild avlönad fjärdingsman med anledning av Kongl. kungörelsen av den 9/8 1851. Hittills hade fjärdingsmannatjänsten utgjorts omgångsvis mellan innehavare av Frälse, kronoskatte och kronohemman. De flesta voro dock obenägna för förändringen. Beslutet överklagades av Brukspatron Sehmann. Först den 8/12 1862 bestämdes tillsättande av en särskild person som fjärdingsman för Håtuna och Tibble med en årlig lön av 120 Rdr Rmt från den 1/1 1863.

På detta sätt valdes fjärdingsman för båda församlingarna tills nya lagen om polisväsendet av den 6 juni 1925 trädde i kraft.

/provinsialläkare/

År 1858 18/12 hölls sammanträde i Tibble sockenstuga, för att avgiva yttrande om förslaget att Håbo och Bro härader skulle bilda ett nytt provinsialläkardistrikt med station i Håtuna eller Tibble, och dennes förseende med nödig bostad med bidrag därtill av båda häraderna, om blivande riksdag komme att bevilja anslag till denna läkarebefattning.

1861 2/4 protokoll omtalar, att sammanträde i Bålsta Gästgivargård skulle hållas den 18 april om antagande av en distriktsläkare med bostad i Wäst-Tibble och tillhandahållande på stället av nödiga medikamenter.

1861 10/11 upplästes beslutet vid sammanträde i Tibble sockenstuga.

Den 14 okt. hade församlingen förbundet sig att deltaga i den årliga avgälden 16 Tunnor spannmål för bostället, nödiga reparationer å boställshus och hägnader, samt till läkararvode med fri skjuts erlagga 40 öre för varje mantalsskriven person. (86)

I anledningen av den 25 mars 1862 överlät dåvarande ägare av Wästtibble 2:1 under Aske gård till "innevånarna i Håbo och Bro härader" en lägenhet om 2 11/32 tunnland i areal = 1:1570 har. Häradsrätten meddelade fasta på fångtet den 23 sept. 1863 paragraf 4. På grund av Kungl. Kammarkollegiets skrivelse den 29 mars 1924 upptogs lägenheten i jordregistret som Wäst-Tibble 2:3. Någon köpeskilling i ett för allt erlades icke i samband med överlåtelsen, som i stället skedde "mot viss årlig avgäld." Att häraderna sökt och erhållit fasta å lägenheten talar emellertid för att i och med överlåtelsen äganderätten helt övergick till häraderna.

Enligt den i lagfartsprotokollet av år 1863 intagna grundavhandlingen var lägenheten avsedd till läkarbostad. Vidare framgår av de av Upplands-Bro och Håbo kommuner i ärendet avgivna yttranden att lägenheten ifråga sedermera kom att inrymma både apotek och läkarbostad med var sin tomt. Den sista läkaren Thollander var i regel så påverkad av sprit, att allmänheten ej vågade söka honom. Han klagade på distriktet, fick transport 1911, då såväl läkardistriktet, som apoteket nedlades.

I statförslaget för år 1874 finnes intaget: Läkarbostaden vid Wästtibble c:a 50 kronor.

Att Över- och Yttergrans socknar redan på ett tidigt stadium var besvärliga och ovilliga att deltaga i kostnaderna för läkardistriktet framgår bland annat av följande skrivelse:

Till Herr ordföranden i kommunalstyrelsen i Håtuna socken.

Sedan vid ett denna dag hållit sammanträde (87) med de till Wästtibble läkarboställe byggnadsskyldige i fråga om Apoteksbyggnadens förbättrande eller nybyggande de närvarande framställt förslag att på samma gång jämväl borde avgöras om läkarbostadens iståndsättande ävensom att ett beslut skulle fattas rörande sättet att få Över- och Yttergrans socknar att deltaga i utgifterna till läkarbostaden och vad därtill hörer, så har jag i detta avseende utfärdat kungörelser med anmodan till de byggnadsskyldige att tillstådsekomma vid Wästtibble läkarboställe tisdagen den 27:de instundande juli kl:11 f.m. och får härmed anhålla att Herr Ordföranden ville på ett med de byggnadsskyldige inom denna församling utlyst sammanträde ombesörja att ett ombud utses, som har rättighet att vid förenämnde sammanträde föra församlingens talan i de fall här förut blivit angifna, och kommer då jemväl att väljas revisorer för räkenskaperna granskning.

Westtibble den 28 juni 1880

Å kommitterades vägnar

Lorentz Krutmeijer.

1891 7/6 framgår av protokoll i Yttergran att man gemensamt vid Övergran och Kalmar skulle ersätta Dr Nordstedt för resekostnader och lokal i Bålsta med 100 kr. per år. Doktorn hade erbjudit att ha mottagning i Bålsta 2 ggr. i månaden. Redan den 7 aug. 1892 beslutades att indraga denna ersättning, enär man ansåg att Doktorn fick så många besök att han kunde klara resekostnaderna själv. Den 8 november 1902 begärde man att få läkaren och apoteket flyttat till Bålsta. (88)

Av ett flertal protokoll framgår att Kalmar, Över- och Yttergran vägrat betala underhållskostnaderna. Flera försök att få ett nytt läkardistrikt gjordes, men utan resultat. Provinsialläkaren i Enköping skötte tjänsten ända tills vi 1916 kom med i ett extra provinsialläkardistrikt i Sigtuna.

1921 bildades Bålsta läkardistrikt.

Före tillkomsten av 1919 års lag om kommunalförbund fanns inga regler, som avsåg bildande av sammanslutningar mellan kommuner för gemensamma ändamål. Detta var givetvis orsaken till det ständiga bråket.

Den 23 juni 1915 sålde delegerade tomt och byggnader till Greve Gust. Lewenhaupt Aske för 2000 kronor. Greven glömde att söka lagfart. Den 12 april 1921 köpte Håtuna och Håbo-Tibble fattigvårdsförbund den del av området som varit läkarboställe, och erhöll i vanlig ordning lagfart. När Upplands-Bro kommun byggt nytt ålderdomshem i Bro, såldes det gamla åter till Aske. Då upptäcktes det att 1863 års lagfart var gällande, enär Greve Lewenhaupt ej sökt lagfart. Jag förertog med hjälp av Överlantmätaren en större utredning, som resulterade i att Håbo kommun så småningom avsade sig äganderätten.

Genom denna utredning fick även Fosfatbolaget å Aske lagfart på Apoteket med tomt. (89)

/missväxt/

År 1845 7/12 beslöts, att till beredande av arbetsförtjänst för fattiga under vintern skulle användas 100 Rdr Rmt ur fattigkassan. - Från *undsättningskommittén* i Uppsala hade ankommit 37 L:u 16 u mjöl, därav erhöll Håtuna 20 L:u 18u och Tibble 16 L:u 18 u.

1846 4/1 bildades en *nödhjälpskommitté*

1846 11/1 upplästes, granskades och underskrevs en förteckning å dem, som anmäldes till erhållande av understöd av den allmänna välgörenheten och dem, som begärt lån till brödföda och vårutsäde.

1846 15/2 fattades beslut om anhållan om ett lån å 150 Rdr Banko av statsmedel.

Bark blandades i brödet, det var fattigdom och svält. Under 1800-talet förekom flera svåra missväxtår. (90)

År 1862 9/6 åtog man sig att för en gång betala 15 kr. av varje förmedlat mantal till Stockholms Ensk. banan, om den *påtänkta norra järnvägen* lägges icke öster utan väster om Sigtunafjärden genom Näs, Bro, Lossa, Kalmar och Över- och Yttergrans socknar.

/kommunen/

År 1862 8/12 valdes den första kommunalstyrelsen Prot. sekr C.G.Sehman, nämndens och stämmans ordförande, Inspektor C.W Hönicke, nämndens och stämmans v. ordförande

Den första kommunalstämman hölls den 1 februari 1863 under C.G Sehman's ordförandeskap.

Kommunnämnd eller kommunalstyrelse, som det då vanligen kallades bytte ofta ordf., som följer.

C.R.Claesson, Signesberg	1865
Frey Fyrwald, Markeby	1866
G.E. Lundstedt, Norränge	1868
Greve Carl Gustaf Lewenhaupt, Aske	1878
H.Thorselius, Håtunaholm	1901

1904 skildes ordf. posterna i nämnd och stämman.

Johan(nes) Hedin i nämnden	1904
Kyrkoherde Th. Moström i stämman	1904
Johan(nes) Hedin även i stämman	1907
Edvin Hedin i nämnd och stämman	1917-1951
Edvin Hedin i fullmäktige, ny lag	1938-1951

När Håtuna införlivades i Upplands-Bro kommun var jag ledamot i kommunfullmäktige 8 år, och i kommunalnämnden v. ordf. i 9 år. När jag avgick från dessa poster efterträddes jag av min som Johan Hedin. (91)

Församlingens kassabok med början år 1800 har jag överlämnat till landsarkivet i Uppsala. Den fördes av prästerna, som hade hand om kommunens affärer. Utdebitering förekom ej förrän nya kommunallagen 1862. Pengar insamlades av prästen på bröllop och begravningar, dessutom gick en viss procent av den dödas tillgångar till fattigvården.

År 1801 uppgick kostnaderna för *fattigvården* till 39 Rdr 8 sk. och år 1802 endast 17 Rdr. Den 29 nov.

1819 finnes en utgiftspost för 2 Lt. *mjöl till skolbarnen* i Håtuna för 1 Rdr 37 sk. 4 r. samt 1/2 Lt strömning till dito för 24 sk. Av detta synes framgå att någon sorts skola funnits redan då. Den 10 april 1820 inköptes åter mjöl och strömning till skolbarnen. I övrigt synes större delen av understödet ha utgått till begravningshjälp.

År 1845 förekommer åter *skolform*, enär det från fattigkassan utbetalats 20 Rdr till Skolmästarlön.

År 1847 har Skolmästarna i Tjusta och Håtuna erhållit 20 kr. var i lön.
Fattigvården

År 1847 synes någon förändring ha inträffat. Från detta år finnes en *fattigvårdsstyrelse* och ordentliga protokoll, det första av den 5 dec, som lyder:

"Då ordf. i dag för första gången hälsade den nya fattigvårdsstyrelsens ledamöter, begagnar han tillfället, att uttrycka sin enskilda innerliga önskan, att hvar och en av ledamöterna måtte med allvarligt nit och samvetsgrannhet fullgöra sina åliggande skyldigheter som voro i högsta grad besvärliga, men viktiga och ansvarsfulla. Han förberedde dem på det klander och missnöje, som tvivelsutan, skulle yttras över deras åtgöranden; men sådant undgår (92) ingen, aldraminst den, som nödgas verka och handla för det allmänna bästa; och det vore derföre så mycket mer av vikt, att hvar och en, enligt samvete och bästa övertygelse fullgöra sina skyldigheter, som man därigenom, åtminstone för sig själv, stod ren i avsikt och handling. Att bedja Gud om nåd och välsignelse härtill vore således av nöden."

Paragraf 1.

"Ordföranden tillkännagav nu att styrelsen har enligt fattat sockenstämmobeslut, grundat på den Kungl. författningen om sockennämnd bestämma ett vite för den ledamot, som hädanefter försummar, att utan vid tillfället ha anmält laga förfall, infinna sig vid styrelsens sammanträden; i anledning varav plikten bestämdes till 32 sk. Banko."

Detta protokoll är underskrivet av v. pastor Utterström, ordf. samt ledamöterna And. Carlsson, Axel Barthelsson, Jan Persson och Jan Andersson. Den sist nämnde är min morfader.

Efter denna sista författningsändring synes även *fattigvårdsprocesser* ha börjat. År 1848 finnes omnämnt att Färentuna fattigvårdstyr. sökt Håtuna fvst. för Pigan Margareta Norbergs oäkta dotter Matilda.

1852 års utgifter synes helt vara täckta av influtna räntemedel, som utgått till 196 Rdr 1 sk. 11 r. Utgifterna 189 Rdr 36 sk. 8 r.

1849 övertogs ordförandeposten av Prosten Luhr, vilken fortsatte härmed till 1871. Hittills synes församlingens präster skött sysslan.

År 1871 valdes Överste Nauckoff, 1875 H. Engelhart, 1878 Överste Naukoff, 1800 H.J.Waern, 1885 Gustav Nilsson, 1889 Johannes Hedin, 1895 L.F. Gelinder.

1902 lades *fattigvården under kommunalnämnden* till 1951. (93)

Kommunens första utdebiterade utskylder för år 1862, inflöt 1863, utgjorde 1051:52 kr. Av dessa åtgick 422:87 till reparation av *klockargården*, då belägen nära stigluckan, uthusen revs omkring år 1908. 150:24 kr. till reparation av kyrkoherdebostaden, 27:57 till Tjusta skola, 340:74 till ränta och amortering för kyrkskolan, färdigbyggd 1861, samt dessutom några smärre belopp.

1863 års utdebitering var endast 629:41 kr. Bland årets utgifter märkes *Fjärdingsmans lön* 78:51, *skolbyggnadslånet* 346:70, rep i Prästgården 5:05, Skollärlön 100:- kr. Samma utdebitering synes sedan i stort sett ha utgått under en lång följd av år. 1871 slutbetalades skolhuset vid kyrkan.

1868 förekommer bland inkomsterna *bränvinsutminuteringsavgift* 20:61 kr. Summan varierade något under kommande år och utkvitterades under flera år av Prosten Luhr. Denna inkomst ökade med åren, slutade 1913, och var då uppe i 400 kr. Ett gott tillskott, när hela den borgerliga kommunens stat, med undantag av skolan, uppgick till 12-1300 kr.

1873 väcktes förslag om tillsättande av *veterinär*. Man ansåg att 40 öre per kreatur skulle utgöra avlöning. 6 år senare eller år 1879 synes frågan ha avancerat till verklighet vid ett sammanträde i Bålsta.

1873 beslutades att *fri försäljning av öl* fick äga rum i handelsboden vid Råby, Det kom i fat och tappades där på buteljer. (94)

1867 föreslogs att gemensamt med Håbo-Tibble anskaffa examinerad *barnmorska* med bostad i Tjusta, beslut 1868. År 1869 valdes Mamsell Lundkvist, 1872 Mamsell Burström - gift m. Viktor Larsson på Killinge år 1877.

1877 valdes Mamsell Gustavsson, 1878 Mamsell Andersson, 1884 Elise Holmgren gift med trädgårdsmästare Holmgren, Aske, 1888.

Under åren 1869-1888 hade barnmorskan sin bostad i gamla lärarbostaden i Tjusta. Läraren, som bodde i andra ändan av huset, hade rätt att använda barnmorskans kök till tvätt- och bagarstuga. Fru Holmgren innehade tjänsten till 19??, då valdes Fröken Ebba Eriksson med bostad i Råby.

Ej förrän 1903 fick folkskolläraren i Tjusta ensam disponera hela huset.

Åren 1877 fick Kantor Elias Söderström kommunalstämmans förordnande att för allmänhetens räkning emottaga *post*. Detta fortsatte i mitt minne på 1890-talet. Posten gick då 2 ggr. i veckan, låst väska lämnades hos Söderström.

År 1879 höjdes *lärarlönen* till 600 kr., enär statsbidrag då utgick med 400 kronor.

År 1884 finnes anteckning om att *folkmängden* uppgick till 1020 personer. På 1890 talet varierade folkmängden mellan 950 och 1000 pers. (95) År 1898 var det 1016 personer, 1904 fanns det 934 personer, varefter en stadig minskning pågått.

År 1889 väcktes förslag om sammanslagning av häradernas *tingsställen* till Grillby, blev sedan år 1904 Enköping.

Sedan år 1872 hade Hammarlund i Råby åtagit sig skyldighet att för 5 kr. per år lämna nattlogi eller *härbärke åt vandrare*. Ersättningen höjdes några år senare till 10 kronor. Hammarlund hade även skyldighet att mot polletter, som utlämnades av en i Råby bosatt ledamot av fattigvårdsstyrelsen, giva vandrare ett mål mat för 25 öre. 1887 sänktes priset till 20 öre för att åter 1889 höjas till 25 öre. 1890 höjdes priset till 30 öre. Den 1 maj 1893 upphörde Hammarlunds skyldigheter.

Att befolkningen under senare delen av 1800 talet var rätt bofast synes framgå av att 19 st. trotjänare *medaljerades* vid Aske 1893 och endast 7 år därefter ytterligare 15 st. I början av 1900-talet blev jordbruksarbetarflyttningarna mera vanliga. Lönerna var låga och bostäderna dåliga. Under den s.k. friveckan 24-31 okt. var det gott om flyttlass på vägarna. (96)

På 1890 talet synes vägväsendet börja ta form. Det var då ideligen sammanträden och uppdelning av väglotter och ploglag. Allt vägunderhåll ålåg bönderna. Som liten pojke minns jag att Norränge och Råby hade sitt ploglag på stora vägen vid Bålsta. Det tog tid innan 3 par oxar hann pulsa genom snödrivorna för att draga den där uppställda snöplogen. Sedermera flyttades vägstycke och ploglag till bortre ändan av Kvarnibble och hitre ändan av Allmänningen. *Vägunderhållstycke* och ploglag var alltid olika sträckor. Vägstycket skulle grusas under senare delen av okt. månad. Länsman med två nämndemän höll sedan vägsyn. Under mina första år som nämndeman var jag med på vägsyner. Omkring 1924 övertog vägstyrelserna underhållet i var och en sitt härad.

1902 var *järnvägsbygge* Märsta-Sigtuna-Örsundsbro-Heby ifrågasatt, kommunen satsade 200 kr. för utredning. Företaget visade sig ogenomförbart.

1906 uppdelades i 6 *brandrotar* och 1907 var det allmän sprutmönstring. När eld utbrutit kallades befolkningen till hjälp genom klämtning i klockstapeln, olika slag för varje rote.

1906 fick Länsman bidrag till kostnader för *telefon*.
1911 fick fjärdingsman samma förmån.

1909 kom ny författning om *valnämnd*.

1910 var sockenvalda ombud på kongress i Stockholm för diskussion om folkpensionering, vilken sedan genomfördes 1913. (110)

Aske

Bengt Mattson till Ask gav jord till Skokloster 1274.
Rörik Mattsom till Ask testamenterade jord till Uppsala Domkyrka 1276.

Andreas And, Domprost i Uppsala död 13/3 1317 testamenterade Aski 1315 till sin brorsdotter Rangborg, dotter till Lagman Israel Andersson till Wijk död 1294.

Rangborg And död 1327, g.m. Arnvid Göstafson Sparre af Wiik, Lagman i Södermanland, ihjälskjuten 1317 vid Hertigarna Erik och Waldemars fängslande i Nyköping.

Henning till Aske Finvid till Aske
Båda skriva sig till Aske 1324.

Lasse Mårtensson i Asky satt i nämnden vid Lagmanstinget å Aske den 4 mars 1586, och var med 1591 vid gränsbestämning av Sigtuna Prästgård.

Martinus Laurentii Askaneus, son till Lasse Mårtensson, kyrkoherde i Fresta och Hammarby ägde en gård i Aske till kort före sin död 1641. I sina skrifter omnämner han att hans farfars farbroder ärvt en del i Asky.

Huru och när Aske blev Kronogods är obekant.

1647 gavs en del till
Greve Jacob de la Gardie, född 20/6 1583, död 12/8 1652, 1618 g.m.
Grevinnan Ebba Brahe född 15/3 1596, död 5/1 1674.
Reducerades under Kronan, återlöstes 1684 av sonen.

Axel de la Gardie R.R. död 1710, g.m. Friherrinnan Sophia Forbus död 1701.

1646 såldes en del till
Friherrinnan Beata Oxenstierna, död 1652. änka efter Eric Ulfsparre.

Friherrinnan Anna Chatarina Flemming född 1658, död 1718, änka efter Brynte Cronskiöld å Nyborg, död 1688. (111)

Johan Paulin Olivecrantz född 1/5 1633, död 10/1 1707, g. 1659 m. Brita Björnklou död 1675, var 1700 ägare troligen genom köp.

Marareta Olivecrantz död 1717,
Judit Olivecrantz död 1725,
Eva Olivecrantz död 1733.
Såldes av dem 1717 till:

Jacob Wallrave död 1726, g.m. Friherre Agneta Mörner. Han ärvdes av sina systrar.

Chatarina Wallrave död 1750, g.m. Paul Wingenflyckt död 1718 och Brita Wallrave död 1745, g.m. Gerhard von Berchner död 1729. Löstes 1738 av Brita Walraves måg.

Brita von Berchner död 1734 g.m. Peter Drufva död 1761. Disponerades 1743-1758 av deras måg.

Brita Drufwa död 1754, g.m. Samuel Braunerhielm död 1758. Såldes 1762 till:

Greve Carl Wilhelm Leijonstedt död 1782, g.m. 2) Friherrinnan Florentin von Kochen. 3) Lovisa Sparvenfeldt död 1817. Såldes till mågen.

Grevinnan Maria Leijonstedt död 1829, g.m. Gustaf Ingelotz död 1812. Såldes 1792 till:

Friherre Eric Johan Fleetwood död 1838, g.m. Eleonora Baas död 1799. Såldes 1799 till:

Brukspatron Isak Gustaf Sehmman född 23/11 1773, död 1/1 1855 g.m. Anna Tham född 1/8 1777, död 15/10 1855, ärvdes av sonen.

Protokollsekreteraren Carl Gustaf Sehmman, ogift, född 1/7 1804, död 18/9 1873. Såldes till brodern.(112)

Kapten Adolf Ludvig Sehmman född 22/4 1809, g.m. Emilie Östberg född 14/5 1816. Såldes 1872 till:

Greve Carl Gustaf Lewenhaupt född 10/2 1834, död ?? 1906, g.m. Olga av Nordin född 3/11 1847, död 18/1 1895. Ärvdes av sonen.

Greve Gustaf C:son Lewenhaupt. (113)

Håtunaholm.

Egendomen, som ursprungligen var en kungsgård under namn av Håtuna eller Håtuna by, fick namnet Håtunaholm under Friherre Fabian Berendes, som år 1642 köpte egendomen till frälse, då huvudbyggnaden sannolikt lades där den ligger.

Detta konungagods, som ägdes av Konung Waldemar, ärvdes av hans äldsta dotter Ingeborg, gift med Greve Gerhard II av Holstein, ägdes av deras son.

1300-1306; Greve Waldemar av Holstein död 1306, ärvdes av dennes fader.

1306; Greve Gerhard II av Holstein g.m. Ingeborg (se ovan), denne sålde till systersonen

1306-1311; Konung Birger, som sålde till

1311-1527; Ärkebiskop Nils Kettelsson och Uppsala Domkyrka. Genom Wästerås recess kom godset under

1527-1642; Kronan. Köptes till frälse av

1642-1670; Friherre Fabian Berendes f. på Strömsberg i Finland 6/9 1610 död 3/5 1670 g. 18/6 1642 m. Friherrinnan Catharina Sparre f. 5/9 1618, död 23/11 1688. Ärvdes av deras döttrar:

- 1670; Frih:a Gertrud Berendes f. 1643 g. 29/5 1671 m. Överste Mårten Cronstierna
Frih:a Ebba Berendes f. 1648, död 1699, g. m. Översten Friherre Lars Axel Mörner f.
1642, död i slaget vid Lund d. 4/12 1676. Reducerades 1691 enl. brev 31/8 1700 åt
- 1691-1699 Frih:na Ebba Berendes (se ovan), ägdes sedan ensamt av: (114)
1699 Frih:na Gertrud Berendes (se ovan). Ärvdes av hennes son
- Friherre Mårten Cronstierna f. 20/2 1682, död 28/8 1752, g.m. Margareta Elisabet von
Sturtz död 1751. Ärvdes av enda barnet.
- 1752 Frih:na Fredrika Eleonora Cronstierna f. 21/12 1721, död 11/2 1754, g. 7/6 1739 m.
Ryttmäst. David Henrik Hildebrand f. 1712, död 8/12 1791. Ärvdes av deras enda
dotter.
- Friherrinnan Elisabet Christina Hildebrand f. 14/7 1740. Ärvdes av hennes fader.
- 1754 Ryttmäst. David Henrik Hildebrand, (se ovan) g. 2.g. 1756 m. Augusta Sofia
Schönström f. 1734, död 1796. Ärvdes av sonen
- 1791 David Gotthard Hildebrand f. 18/7 1761, död ogift 22/9 1808. Erhölls 10/11 1808
såsom gåva av svågern
- 1808 Friherre Carl Göran Bonde f. 1757, död 1840, g. 1784 m. Agneta Sofia Hildebrand, f.
8/1 1764, död 7/11 1789. Disponerades på grund av Ryttm. Hildebrands testamente
5/8 1790 av
- 1791 Hovrättsass. Jan Bilow f. 1750 död 11/6 1818. Carl Göran Bonde bortbytte 3/10 1819
gården till sin son
- 1819 Friherre Carl Carlsson Bonde f. 1786 död 1854 g. 1812 m Ingeborg Bonde f. 1791
död 1857. Sålde på auktion 25/11 1825 för 74500 Rdr banko till
- 1825 Fältsekr. Otto Vilhelm Svenius, som den 18/2 1826 transporterade kontraktet på
- 1826 Kabinettsekr. Frih. Elias Lagerheim f. 1791, död 1864, g. 24/9 1864 m. Adelaide
Schwau, f. 1804. Sålde d. 25/4 1842 till
- 1842 Kapten John Julius Engelhart f. 19/12 1799, död 4/9 1862, g. 26/8 1832 m. Agnes
Seton, f. 1/7 1809, död 20/1 1845. Ärvdes av en son, som utlöste sin broder.
- 1877 Thomas Henry Engelhart f. 28/11 1841, g. 2/11 1865 m. Amanda Losalie Fyrwald f.
Sålde för 223.000 kr. till
- 1877- 1885 Hans Jakob Waern f. 15/11 1842, flyttat till Falun. Sålde till
- 1885-1886 Ivar Svensson f. 1/6 1837, död 1/12 1885 g.17/12 1877 m. Emilia Henrika Rensaur f.
4/6 1853 flyttat till Sthlm. Sålde till
- 1886-1891 Johan Jakob Hedelius f. 19/12 1860, g. 10/6 1892 m. Beata Josefina Molitor f. 14/12
1860. Sålde till
- 1891-1895 Johan Oscar af Funk f. 15/5 1870, död 4/12 1895, begravnen i Sthlm. Sålde till
- 1895-1898 Carl Fredrik Fagerström f. 15/8 1849 flyttat till Sthlm. Sålde till

1898-1904 Johan Herman Thorselius f. 11/4 1856, g. 17/7 1882 m. Ines Malin Cecilia Gylling f. 4/12 1855. Sålde till ..... ? (117)

Signhildsberg.

Egendomen hette fordom För-Sigtuna och sedan Signildsberg, ändrades av Baron Reinhold von Essen till Signesberg och senare av Greve Carl von Essen till Signhildsberg.

Byggs i slutet av 1600-talet till sätesgård och har på 1700 talet påbyggs med 1 våning. På 1800 talet har vindsvåningen påbyggs. Under åren 1960-62 lät Greve Carl von Essen stora huset genomgå en genomgripande restaurering och modernisering.

Den första kända ägaren var:

- 1697 Överste Frih. Åke Rålamb f. 1/4 1651, död i Stockholm 1718. g 1) 1680 m. Frih. Hedvig Eleonora Flemming, f. 1654, död 1688. 2) 1689 m. Anna Maria Clodt, död 1708 3) 1709 m. Frih. Brita Ulfsparré död 1731.
Sålde 25/11 1697 för 6000 daler kmt till
- 1697-1709 Kommissarie Arvid Forssenwald, död 25/9 1709 g.
1) Charlotta Bergman,
2) 1697 m. Anna Maria Köhnman f. 1681, död 1730, hon omgift 1711 m. Göran Josua Törnqvist, adlad till Adelcrantz, ärvdes av.
- 1711-1724 Hofarchit. Göran Josua Adelcrantz f. 1688, död 1739, g.m. Anna Maria Köhnman, se ovan. Sålde till: 19/9 1724 för 22000 daler kmt.
- 1724-1740 Major Georg Hans Wachsclager, f. 1685, död 1740 g. 1724 m. Anna Hedersköld, f. 1696 död 1753, omgift med
- 1740-1749 Öfverstelöjtnant Reinhold Wilhelm Modée f. 1702, död 1749
änkan sålde för 81000 daler kmt till Kanslirådet Joh. Christ. von Bahrs änka Eleonora Gripenstedt f. 1704, död 1760. ärvdes av hennes arvingar (118)
- 1760-1761 sonen Kammarherre Henrik von Bahr, f. 1723, död 1786, g.m. Margareta Catharina von Heland f. 1717, död 1785.
dottern Ulrika Eleonora von Bahr f.1726, död 1810, g. 1753 m. Överstelöjtnanten Benkt Ulrik Baas f. 1718, död 1778.
dottern Maria Elisabeth von Bahr f. 1731, död 1761, g. 1747 m. Grefve Matias von Hermansson.
dottern Hedvig Charlotta von Bahr f. 1732, död 1807, g. 1754 m. Major Per Stjärncrona, f. 1699, död 1778.
Sålde 31/8 1761 för 125000 dal. kmt till sin medarv.
- 1761-1763 hovjunkaren Frih. Samuel Åkerhjelm f. 1732, död 1763, g. 1760 m. Eva von Bahr f. 1741, död 1805.
- 1763-1764 Änkan sålde för 180000 dal. kmt till
- 1764-1783 Landshövdingen Frih. Johan Albert Voltemat f. 1732, död 1798 g.m. Hedvig Maria Lindroth f. 1736, död 1795. Sålde jemte Kvarnibble Östergård för 150000 Rdr sp. av hans konkursmassa till
- 1783-1790 Överstelöjtn. Frih. Per Sjöblad f. 1738, död 1817, g.m. Anna Charlotta Cronstedt, f. 1752, död 1807. Sålde av dem 24/3 1790 för 16666 Rdr 32 sk till
- 1790-1806 Brukspatron Anders Hahr f. 1764, g.m. Anna Maria Rahling; vilka för 34500 Rdr Sp och en äreskänk av 1000 Rdr Sp. Sålde till

- 1806-1808 Major Carl Fredrik von Röök f. 1776, död 1851, g. 1800 m. Christina Charlotta Åderman, död 1827. Såldes den 26/3 1808 för 30500 Rdr B:co spec., till
- 1808-1809 Excellensen Grefve Gustav Lagerbjelke, f. 1777, död 1837, såldes den 16/7 1809 för 35000 Rdr B:co spec. till
- 1809-1816 Öfverstelöjtnant Carl Gustaf Bäck f. 1773, död 1854, g. 1803 m. Hedvig Charlotta Lorichs f. 1783, död 1854. Såldes 24/7 1816 för 62000 Rdr B:co till
- 1816-1826 Grefve Magnus Björnstierna f. 1779, död 1847 g.m. Elisabeth Charlotta von Stedingk f. 1797, död 1867. (119)
- Såldes 10/2 1826 för 66666 Rdr banko till
- 1826-25/5 1826 Öfverstekammarjunkare Frih. Jon Carl Adelsvärd f. 1776, död 1852, g.m. Maria Steman f. 1792, död 1860. Utbyttes den 25/5 1826 mot Björkvik och mellangift 3333:16 till
- 1826-1835 Öfverstelöjtn. Frih. Johan Gustaf Banér f. 1775, död 1843. g.m. Mariana Sus. Math. v. Bothf 1793-187?. Såldes 12/9 1835 för 63000 Rdr B:co till
- 1835-1847 Statsrådet Hans Nicklas Sehwaus änka Gustava Adelaide Schön f. 1779, död 1857.
- Såldes till hennes måg
- 1847-1854 Excellensen Frih. Elias Lagerheim f. 1791, död 1864 g.m. Charlotta Adelaide Schwan f. 1804. Såldes för 125000 kr.
- 1854-1870 Professor Joh. Christoffer Lindblad f. 1799, död 1876, g.m. Wilhelmina Heinrich f. 1815, död 1854. Såldes 2/9 1870 för 100000 kr. till
- 1870-1872 Major Hans Henrik von Essen f. 1805, död 1872 g. 1850 m Maria Johanna Gust:a , död 12/5 1881. Ärvdes av änkan och barnen.
- 1872-1890 Sterbhuset. Löstes av
- 1890-1895 Friherrarna Axel och Reinhold von Essen. Utlöstes av
- 1895 Ryttmäst. Frih. Reinhold von Essen f. 13/12 1861, död ---. g. 2/5 1893 m. Grevinnan Wilh. Anna Charl. Lewenhaupt f. 24/8 1871. (121)

Nyborg

Nyborg (Borgen Nyeby eller Nyby i Kyrkans gamla handlingar) i Håtuna socken beboddes kring åren 1410-29 av T. Bjelkes underlagman i Uppland, Väpnaren

- 1410-1429 Niclis Mattisson, som i sköldemärke förde tvenne vädurshorn. Mot 1400 talets slut uppges egendomen ha varit
- 14??-15?? Kloster (filial av de närbelägna Cisterienserklostren Sko och Arnö(?)). Nyborg indrogs antagligen vid reformationen till Kronan.
- 15??-16?? Kronan, förlänades eller såldes sedan (under Johan III) till en Ulfsparre.
- 1630- Johan Ulfsparre, som på klostrets grundmurar uppförde Corps de logis byggnaden av sten. Hans efterkommande sålde omkring 1680 egendomen till Rikskammar-Rådet.

- 1680-1688 Brynte Cronskiöld f. 1646, g. 1687 med Anna Chatarina Flemming f. 1658, död 1718 (förut g.m. Hastfehr). Cronskiöld köpte även Finstaholm i Häggeby efter Översten Gust. Planting Gyllenbåga död 1680 och skrev sig "Herre till Nyborg och Finstaholm". Efter hans död 1688 innehades gården av Enkan
- 1688-1718 Anna Chatarina Cronskiöld, vilken sedan gifte sig med G. Strömberg. 1718 gifte sig 1689 m. Envoyén G.J.Hjelmberg, då Finstaholm övergick till denne.
- 1718-1750 Barnen. De övriga barnen sålde Nyborg 1750 till (122)
- 1750-1758 Hovkansler Johan Henrik von Kochen, f. 1681 21/10. Han hade tagit del i alla Carl XII krig och var fången i Ryssland, varifrån han återkom efter fredsslutet 1721. Gifte sig m. den 15-åriga M. Ant. Hildebrand. von Kochen blev friherre 1731. Köpte 1750 Nyborg, död 5/3 1758.
- 1758-1761 Änkan bodde kvar till sin död 1761. Ett av de många barnen Maria Dorothea v. Kochen f. 1727, död 1796, gifte sig 1760 med
- 1762-1807 Översten Gerhard Störning Druwa f. 1726, död 1807. Efter svärmoderns död köpte han de delar av Nyborg, som hustrun ej fört i boet. Han bodde på Nyborg till sin död och var mycket verksam och aktad i församlingen enl. gamla protokoll.
- 1807-1822 Peter Thure Gerhard Druwa f. 1767 22/1, död 1822 g. 1788 m. Ulrika af Melin f. 1767, död 1834. En tapper man, i likhet med far och morfar deltog han i de Finska krigen, utmärkte sig vid Oravais och tillfångatogs vid Svensksund. Dog barnlös 1822 6/10. Vapnet finnes i Håtuna kyrka. Änkan flyttade till Stockholm 1823 och sålde egendomen, som mer än 70 år gått i slakten, till
- 1823-1831 Fältmarskalken Grefve Johan August Sandels f. 31/8 1764, död 22/1 1831 i Sthlm, omgift m. Friherrinnan Ulrika E. Hermelin f. 1786, död 1869. Efter hans död skiftades egendomen så att Änkan behöll Värsta och de 4 barnen Greve August f. 1811, Carl Vilhelm f. 1818, Christina f. 1820 (123)
- och Gustaf f.?? fingo Nyborg med underlydande. En syster Augusta Ulrika f. 1817, död 1835 är begravnen i Håtuna.
- 1832-1838 Barnen sålde Nyborg till C. de Geer och af Ugglas förmyndare för Fröken Julia W. Reuterschöld, f. 1817, död 1870, vilken samma år gifte sig med sedermera
- 1838-2843 Översten Friherre F.W.R. Fock f. 1812, död 1869. Efter 5 år sålde dessa Nyborg till
- 1843-1856 Löjtnanten, sedermera Kammarherre Johan Otto Blomstedt f. 18/1 1815, död 1890 g.m. Grevinnan Wilhelmina Lovisa Johanna von Schwerin f. 29/8 1823, död 1890, vilka 1852? av Grevinnan Sandels köpte Wårsta och Wreta samt 1855 Finstaholm, men år 1856 såldes samtliga egendomarne, därav Nyborg och Wårsta till
- 1856-1871 Kammarherre Greve Lars Stanistlaus Edmund von Engeström f. 14/9 1819, död 9/3 1871g.m. Grevinnan Olga Bobrinsky f. 1825, död 1888. Efter mannens död
- 1871-1883 hade Enkan Nyborg jämte Wårsta, som 1883 såldes till
- 1883-1893 Konsuln Gustaf Magnus Hård av Segerstad f. 15/3 1829, död ???, g.m. Catarina Christina Wikström f. 22/8 1838. Den sista underlydande gården Killinge såldes hösten 1889 och Nyborg hösten 1892 till

1893-1904 Friherre Johan Axel Nordenfalk f. 23/8 1866, g.m. Friherrinnan Hedvid Reuterskiöld
f. 4/10 1869. Han ägde även Finstaholm fr 1/5 1898.

1904-1905 Greve G.Th.Crentz f. 1855. Flyttade åter till Finland d. 1/11 1905. Sålde till

1905- Grosshandlaren Laurentius Linus Liberg f. 16/2 1849 g.m. Agnes Sofia Charlotta
Vogel f. 7/11 1853.